

**DİLTHEY'DA TARİHSEL TİNSEL DÜNYAYI AÇIKLAMA MODELİ
OLARAK HERMENEUTİK DÖNGÜ VE ANLAMA SORUNSALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLCAN ŞAHİN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**FELSEFE
ANABİLİM DALI**

**MERSİN
NİSAN - 2019**

**DİLTHEY'DA TARİHSEL TİNSEL DÜNYAYI AÇIKLAMA MODELİ
OLARAK HERMENEUTİK DÖNGÜ VE ANLAMA SORUNSALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLCAN ŞAHİN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

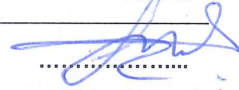

**FELSEFE
ANABİLİM DALI**

**Danışman
Prof. Dr. Zehragül AŞKIN**

**MERSİN
NİSAN - 2019**

ONAY

Gülcan ŞAHİN tarafından Prof.Dr.Zehragül AŞKIN danışmanlığında hazırlanan "Dilthey'da Tarihsel Tinsel Dünyayı Açıklama Modeli Olarak Hermeneutik Döngü ve Anlama Sorunsalı " başlıklı bu çalışma aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Görevi	Ünvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Başkan	Prof. Dr. Zehragül AŞKIN	
Üye	Prof. Dr. Taşkıner KETENCİ	
Üye	Prof. Dr. Kamuran ELBEYOĞLU	

Yukarıdaki Jüri kararı Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 18.04.2019 tarih ve 2019/25 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Süleyman DEĞİRMEN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezde kullanılan özgün bilgiler, şekil, tablo ve fotoğraflardan kaynak göstermeden alıntı yapmak 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine tabidir.

ETİK BEYAN

Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
 - Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak kullandığımı,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
 - Bu tezin herhangi bir bölümünü Mersin Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,
 - Tezin tüm telif haklarını Mersin Üniversitesi'ne devrettiğimi
- beyan ederim.

ETHIC DECLARATION

This thesis is prepared in accordance with the rules specified in Mersin University Graduate Education Regulation and I declare to comply with the following conditions,

- I have obtained all the information and the documents of the thesis in accordance with academic rules,
- I presented all the visual, auditory and written information and results in accordance with specified ethics,
- I refer in accordance with the norms of scientific works about the case of exploitation of the other's work,
- I used all of the referred works as the references,
- I did not do any tampering in the used data,
- I did not present any part of this thesis as an another thesis at Mersin University or another university,
- I transfer all copyrights of this thesis to the Mersin University.

16 Nisan 2019/16 April 2019

İmza / Signature

Gülcan ŞAHİN

ÖZET

Bu çalışma, hermeneutiğe yön veren Dilthey'in tarihsel tinsel dünyayı açıklama modeli olarak kullandığı hermeneutik döngü ve anlama kavramlarını açıklamaya yöneliktir. Dilthey'in söz dağarcığını analiz edebilmek için öncelikle genel bir anlama yöntemini benimseyen Schleiermacher'ın hermeneutik sistemi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Dilthey'in anlama kavramını neden sorunsallaştırdığını çözümleyebilmek için Schleiermacher'ın anlama kavramının yöntemsel hale getirmek için çizmiş olduğu arka plan serimlenmeye çalışılmıştır. Schleiermacher, parça ile bütün arasındaki ilişkiye "hermeneutik döngü" adını vermiştir. Daha sonra Dilthey, bu yöntemi alıp, yaşantıyı ve tarihi anlamak için bir model olarak sunmuştur. Çünkü onda hermeneutik geçmişte ve şimdide oluşmuş yaşantıyı anlama modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Dilthey, yaşantı kavramından yola çıkarak anlamacı bir bilim öne sürmüştür. Bu bilim, Dilthey'dan önceki metafiziksel ve epistemolojik bilgibilimci tutumlara eleştiri mahiyetinde olup, tarihin içeriden anlaşılması gerektiği tezini savunmuştur. Bu teze göre, insanın tarihsel yanı, yani tarihselliği yine insanın kendisi tarafından gerçekleştirilen eylemleri, değeri ve yaşantıları içinde barındırır.

Anahtar Kelimeler: Hermeneutik, tarihsellik, anlama, hermeneutik döngü.

Danışman: Prof. Dr. Zehragül AŞKIN, Felsefe Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi, Mersin.

ABSTRACT

This study aims to explain the concepts of hermeneutical cycle and comprehension, which are used by Dilthey, who who guided hermeneutics to explaining the historical spiritual world. In order to analyze Dilthey's vocabulary, the hermeneutical system of Schleiermacher, which adopts a general comprehension method, is emphasized. In this context, in order to analyze why Dilthey problematized the concept of understanding, it is tried to lay out the background that Schleiermacher has drawn to make the method of comprehension. Schleiermacher named the relationship between the part and the whole "hermeneutical cycle". Later Dilthey took this method and presented it as a model for understanding life and history. Because for him Hermeneutics emerges as a model to understand the past and present life experiences. Dilthey, who departed from the concept of life, has put forward a science based on idiography. This science has been critical of the metaphysical and epistemological scholarly attitudes before Dilthey and defended the thesis that history should be understood from the inside. According to this thesis, the historical aspect of man, that is, his historicity, contains the actions, values and experiences carried out by man himself.

Key words: Hermeneutics, historicity, comprehension, hermeneutical cycle

Advisor: Prof. Dr. Zehragül AŞKIN, Department of Philosophy, The University of Mersin, Mersin.

TEŞEKKÜR

Bu tez, Dilthey'da tin bilimlerini analiz etmeye ve anlama ve hermeneutik döngü kavramlarını açıklamaya yöneliktir. Tezin amacı bir zaman dilimine ya da metine yaklaşımımızdaki yöntem sorunsalını Dilthey'in perspektifinden çözümlenmeye çalışmaktır. İnsanın tarihsel bütünlüğünden yola çıkarak bu bütünlüğü anlamaya çalışmanın yöntemi yine insanın yaşantısından geçmektedir. Dolayısıyla insanın insanla olan ilişkisinde değerler, kültür ve tarih kendini yenileyen bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle hermeneutik, insan eliyle oluşan bilimi anlamak için aracı konumundadır.

Tezin gerek anlam bütünlüğünü sağlamada gerekse tez yazım aşamasında önerilerini ve yardımını esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Zehragül Aşkın'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ	1
2. DİLTHEY'İN HERMENEUTİK ANLAYIŞININ ARKA BAHCESİ; ROMANTİK HERMENEUTİK VE SCHLEIERMACHER	5
2.1. Dilthey'in Hermeneutiğinin Arka Planı	5
2.2. Romantik Hermeneutik; Schleiermacher	13
2.3. Söyleme ve Anlamanın Birliği Olarak Hermeneutik	19
2.3.1. Schleiermacher'de "Anlama Sanatı" Olarak Hermeneutiğin Çözümlemesi:	20
2.3.2. Anlamanın Bireyselliği, Gevşekliği ve Sıklığı	22
2.3.3. Gramatik ve Psikolojik Yorumlama	24
2.3.4. Schleiermacher ve Hemenötik Döngü:	25
3. ROMANTİK HERMENEUTİĞİN SORGULANABİLİRLİĞİ; TİN BİLİMLERİNİN YÖNTEMİ OLARAK HERMENEUTİK	27
3.1. Bilim ve Bilgide Olguculuk ve Tarihselcilik tartışması: Alman Tarih Okulu ve Tin Bilimleri	28
3.2. Dilthey'in Olguculuk ve Tarihselciliğin Aporia'ları ile Savaşımı:	32
3.3. Dilthey'in Tarihsel Bilinç Analizi:	35
3.4. Tarihsel-Tinsel Dünyayı Açıklama Modeli Olarak Anlama	39
3.5. Tin Bilimlerinin Temellendirilmesinde Hermeneutik Model:	41
3.5.1. Yaşam İfadeleri ve Anlama:	43
3.5.2. Anlamanın Yüksek Formu Olarak Hermeneutik Temellendirme	45
4. SONUÇ	48
KAYNAKLAR	51
ÖZGEÇMİŞ	53

1.GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu genel olarak Dilthey'in tin bilimlerinde tarihsel, tinsel dünyayı açıklama modeli olarak kullandığı hermeneutik döngüyü açıklamak suretiyle anlama kavramının analizi oluşturmaktadır. Dilthey'in temel yöntemini nasıl sistematik hale getirdiğini anlamak için tezde öncelikle romantik hermeneutiğin öncüsü ve kurucusu olan Schleiermacher'e değinilmiştir. Çünkü Schleiermacher'in yorumbilime olan psikolojik ve gramatik katkısı Dilthey'in tin bilimlerini doğa bilimlerinden ayırmaya yönelik bakış açısını belirlemede etkili olmuştur. Dilthey ile hermeneutiğin kapsam alanı metafiziksel ve evrenselci bakış açılarının bir kenara bırakılıp yerine insanı anlamaya dayanan bakış açılarının geçirilmesiyle genişletilmiştir. Böylelikle Dilthey, yalnızca hermeneutik'e günümüzde geçerli olan anlamını vermekle kalmamış aynı zamanda hermeneutik'e vermiş olduğu yöntemsel anlamla, günümüz felsefesinin gidişatını belirlemiştir.

Tezin merkezini oluşturan hermeneutik kavramı Antikçağ'dan itibaren farklı anlam çatıları altında karşımıza çıksa da hermeneutiksel bağlamda gerçek anlam ve içerimine Dilthey ile birlikte kavuşur. Bu nedenle kavramın öncelikle etimolojik kökenine ve farklı tarihsel dönemlerdeki görünümüne bakmak gerekir. Hermeneutik ya da hermeneutik kavramı, Yunanca bir fiildir. Yorumlamak olarak tercüme edilen hermeneuein'den ve isim olarak da yorum anlamındaki hermeneia'dan gelmektedir. Hermeneutiğe hizmet eden bilme ve anlama edimleri, bilgi ve anlaşılabilirlik, tarihin en eski dönemlerinden beri düşünce sistemlerinin temel konularından olmuştur. Değişmeye tabi olmayan, sürekli ve herkes tarafından kabul edilen bilgiye ulaşmak insan zihnini geçmişten beri meşgul eden felsefi bir sorundur. Herkes tarafından kabul edilen bilginin tanımı ve kapsamı ile nasıl elde edileceğine dair düşünceler ise tarih boyunca farklı yollar izlemiştir. Çağımızda bu konu ile ilgili felsefi tartışmalar iki farklı zemin üzerinde yürütülmektedir. Doğa bilimleri alanında, açıklamaya dayalı bilimsel yöntem modelleri ile bilginin herkes tarafından kabul edilme ve kesinlik idealine ulaşılmaya çalışılır. Buna karşılık, tinsel, toplumsal ve tarihsel alana ait bilginin herkes tarafından kabul edilirlilik özelliği ise, tarihsel oluşun getirdiği çoklu yapı göz önüne alındığında, tartışmalı bir hal alır. İnsan yapıp etmelerine dayanan bu alanın fenomenleri, doğal olaylarla karşılaştırıldığında, tekil, tarihsel ve dilsel özellik gösterirler. O nedenle tin bilimleri, doğa bilimlerinde olduğu gibi, genel yasalar altında tanımlanıp açıklanamazlar. Buradan, insanı tüm tarihsel ve toplumsal yaşama dünyası ile birlikte konu alan bilgi alanlarının açıklama değil anlama çabasından hareket etmesi gereği doğmuştur. Öte yandan, dilsel ve tarihsel olanın taşıdığı çok anlamlılık bir yorumlama etkinliğini gerekli kılmaktadır. Yorumlama etkinliğinin herkes tarafından kabul edilen olma özelliği ise, dil ve tarih bağlantısı zemininde ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, Türkçeye yorum bilgisi olarak aktarılan hermeneutik, kısaca tanımlamak gerekirse, kültür ve dil yapıları ile insan

düşünmesinin tarihsel bağlantısını araştıran bir anlama ve açıklama öğretisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. "Dilthey'in Hermeneutik Anlayışının Arka Bahçesi; Romantik Hermeneutik Ve Schleiermacher" başlığını taşıyan birinci bölümde Dilthey'in hermeneutiğinin arka planını oluşturan tarihsel felsefi ve hermeneutiksel vurgulara ve bunların analizine yer verilmiştir. Birinci bölümde hermeneutik kavramının öncelikle felsefe tarihi boyunca aldığı anlamlar üzerinden nasıl bir yer edindiği Grek Yunan Tanrısı Hermes'ten başlayıp Antik dönemde Platon, Aristoteles; Ortaçağ'da Martin Luter; Yeni Çağda Friedrich Ast, Schleiermacher, Dilthey, Heidegger ve Gadamer'in anlama sorunsalına verdikleri yer üzerinden "Dilthey'in Hermeneutiğinin Arka Planı" adlı alt başlıkta sorunsallaştırılmıştır. İkinci alt başlık olan "Romantik Hermeneutik: Schleiermacher"de Schleiermacher'in hermeneutik geleneğe yönelmesinde etkilendiği veya karşı tutumla kendi felsefesini yarattığı filozoflara kısaca değinilerek onun anlam sorunu ve hermeneutik taslağının gelişimi açıklanmıştır. Bunun için bu alt bölümde Gadamer'in Schleiermacher yorumuna yer verilmiştir. Birinci bölümün üçüncü başlığında ele alındığı üzere Schleiermacher'e göre bütün ifadeler karşılıklı konuşmada dikkate alınmalıdır. Söyleme eylemi hermeneutik olarak anlama probleminde diyalektik ve praksis ikiliğini oluşturmaktadır. Schleiermacher bu ikisinin birbiriyle bağlantılı olduğunu teorik ve pratik çarpışmalarla açıklar. Bu çarpışma olumsuz bir anlam taşımaz; aksine birbirini destekler niteliktedir. Birinci bölümün üçüncü alt başlığı olan "Söyleme ve Anlamanın Birliği Olarak Hermeneutik" in alt bölümünü oluşturan "Schleiermacher'de 'Anlama Sanatı' Olarak Hermeneutiğin Çözümlemesi" başlığında, hermeneutiğin sınırları belirlenmeye çalışılmıştır. Hermeneutik, genel bir alan olarak değil, spesifik teoriler dahilinde yapılmalıdır. Örneğin, ele alınan metnin grameri ve dili o metnin kapsam çerçevesinde teorisidir. Bu sayede hermeneutiğin bir bilim haline dönüştürülmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Birinci bölümün üçüncü alt başlığının ikinci alt bölümünü "Anlamanın Bireyselliği, Gevşekliği ve Sıklığı" adıyla, söyleme ve anlamanın birliğinde anlama sorunsalında oluşan 'yanlış anlama' gibi bazı aksaklıkların giderilmesine yönelik çözümler açıklanmıştır. Schleiermacher'e göre sıradanlığın bireye özgü olması nedeniyle genelin anlamı sıradanlıkta çıkmaz bu yüzden anlama bu alanda yetersiz kalmaktadır. Schleiermacher anlamın yetersizliğine gevşek anlama demektedir. Bu yüzden ona göre, gözleme dayalı sıradanlığın hermeneutiği yerine gerçek bir hermeneutik olan daha sıkı hermeneutik yapılmalıdır. Sıkı hermeneutik ise birinci bölümün üçüncü alt başlığının üçüncü alt bölümünün adını oluşturduğu şekliyle "Gramatik ve Psikolojik Yorumlama" ile mümkündür. Metnin gramatik yorumlanması sadece gramer değil; dil ile ilişkisinde anlamadır. Psikolojik yorumlama ise, metni oluşturan yazarın zihinsel ve kurgusal süreçlerini yeniden yaratmadır. Bu yorumlama sözlü ifadelerde psikolojik bir kademeye mevcutken; yazılı ifadelerde gramatik bir kademeye mevcuttur. Bu

yüzden yapılması gereken metni ya da söylemi parçalara ayırmaktır. Parçadan bütüne doğru gerçekleşen anlama tarzına Schleiermacher, hermeneutik döngü adını verir. Hermeneutik döngü konusu da birinci bölümün üçüncü alt başlığının dördüncü alt bölümünü oluşturmaktadır.

Birinci bölümde Dilthey'in hermeneutik anlayışının nasıl oluştuğunu ve Schleiermacher etkisini açıkladıktan sonra tezin ikinci bölümünde "Romantik Hermeneutiğin Sorgulanabilirliği; Tin Bilimlerinin Yöntemi Olarak Hermeneutik" üst başlığını oluşturan temel açmazları ele alınmaktadır. İkinci bölümün konusunu ise Dilthey'in hermeneutik ve anlama sorunsalı bağlamında, "Bilim ve Bilgide Olguculuk ve Tarihselcilik Tartışması: Alman Tarih Okulu ve Tin bilimleri" adlı birinci başlıkta Dilthey'in Alman Tarih Okulu'nun çalışmalarında gördüğü eksiklikleri kendi hermeneutik yönteminde nasıl sistematik hale getirdiği üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümün ikinci başlığını oluşturan "Dilthey'in Olguculuk ve Tarihselciliğin Aporiaları ile Savaşımı" adlı başlıkta Dilthey'in, Alman Tarih Okulu'nu toplumsal olguları bilimlerden ayırmamış olması ve olgucu bir bakış açısıyla yaşamı yüzeyselleştirmesi bakımından eleştirisine yer verilmiştir. İkinci bölümün üçüncü alt başlığında ele alındığı üzere "Dilthey'in Tarihsel Bilinç Analizi"nde, kendi hermeneutiğini oluştururken yaşamdan kopmamıştır. Dilthey bu tutumuyla, tarihsel bilinç analizinde tarihselliği insan deneyimine indirgemştir. Çünkü onun için temel prensip insanı anlamadır. O, insanı anlamadan yola çıkarak metodolojik hermeneutiğinde, insani-tarihsel dünyanın doğal dünyadan farklı olduğunu söylemiştir. Bunun için Dilthey, tarihsel-toplumsal gerçekliğe yönelmeye çalışmıştır. Bu konu ikinci bölümün dördüncü alt başlığını "Tarihsel- Tinsel Dünyayı Açıklama Modeli Olarak Anlama" adıyla açıklanmıştır. Dilthey, metodolojik hermeneutiğini temellendirirken de isteme, arzulama, amaç koyma ve bilme isteği gibi insanın temel yönelimlerini açığa çıkaran tecrübe alanından yararlanmışır. Beşinci başlığı oluşturan Dilthey'in "Tin Bilimlerinin Temellendiirilmesinde Hermeneutik Model"i anlamacı hermeneutik modeldir. Tin bilimleri için insanın geçmişi, kültürü ve tarihini, yani tüm yaşam alanını anlamanın yolu hermeneutiktir. Bu yüzden anlama kavramı yaşantı ile bütünlüğe sahiptir. Beşinci alt başlığın alt bölümünde Dilthey'in "Yaşam İfadeleri ve Anlama" ilişkisinde tinsel olguların açıklanabilirliği üzerinde durulmuştur. Yaşam ifadeleri, hayatın açığa çıkması olarak tasavvur edilirken anlama yaşamın bütünlüğüne indirgenir. Beşinci alt başlığın ikinci alt bölümünde Dilthey'in "Anlamanın Yüksek Formu Olarak Hermeneutik Temellendirme"si anlamının gerçekleşmesi için kişinin ötekilerle ilişkisine ve birlikteliğine yer verilir. Yine bu alt bölümde bir ifadenin anlaşılmasına zemin hazırlayan iç yaşantı tecrübesi (Erlebnis) ve dış duyu tecrübesi (Erfahrung), temel anlama(elementer) ve yüksek anlama kavramları açıklanmaktadır.

Hermeneutik Döngü ve Anlama Sorunsalının açıklanması tezin temel problematiğini oluşturmaktadır. Bunun için çalışmada hermeneutik döngünün işlevselliğine birinci bölümde daha çok teorik olarak yer verilmiştir ikinci bölümde ise metin içinde uygulamaya yer verilmiştir. Anlama kavramı Dilthey'in hermeneutiğinde yöntem olarak merkezi bir öneme ve yere sahiptir. Çünkü onun hermeneutiği sistematik hale getirmesindeki temel motif anlama sorunudur. Anlama yöntemi sayesinde yaşam ifadeleri ortaya çıktığından anlama yaşamın içinde ve hizmetindedir. İnsanların birbiriyle ilişki içinde olduğu ve bir kültürün temsilcileri olması nedeniyle, geçmişini ve içinde bulunduğu çağı anlamaya çalışması kadar doğal bir durum olamaz. Dilthey geleceğe yön vermenin de gereği olan bu anlama yöntemini bir yeniden yaratma olarak değerlendirir. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği anlayan-anlamlandıran bir bilinç olarak deneyimlere tabi olmasıdır. İnsan deneyimleri sayesinde kültür yaratandır ve aynı zamanda kültürü anlayandır. Dolayısıyla insanın yaşantı içerisinde bir zamansallığa tabi olması demek onun, bir tarihselliğe de tabi olması demektir. Bu nedenle Dilthey kendisinden önceki tarihsellik tartışmalarına sadece teorik olması yönünden eleştirel yaklaşır. Bunun yanında saf eyleme ve deneyime dayalı olan olgucu düşüncelere karşı bir tavır da takınan Dilthey, olguların bilgi kuramcı tutumlarını eleştirirken anlamanın epistemolojik bir tutuma indirgenemeyeceğine vurgu yapar. Dilthey, hermeneutik döngünün gerçekleşmesinde bütünün anlamını parçadan; parçanın anlamını da bütünden aldığını söylerken özellikle vurguladığı ana terim anlamadır. Çünkü anlama özsel anlamda, parça bütün arasındaki anlamı kavramadır.

2. DİLTHEY'İN HERMENEUTİK ANLAYIŞININ ARKA BAHCESİ; ROMANTİK HERMENEUTİK VE SCHLEIERMACHER

2.1. Dilthey'in Hermeneutiğinin Arka Planı

Dilthey, 19. yüzyılın başlarında düşünceye egemen doğa bilimlerinin pozitivist bakışı tarafından bir kısır döngü içerisine yerleştirilen tarih ve tin bilimlerine yöntemsel bir yaklaşımla yönelmiş ve bütününde tin bilimlerini hermeneutik (anlamaya dayalı bir) yöntemle temellendirme yoluna gitmiştir. Dilthey'in Hermeneutik yöntemi "anlama" kavramı üzerinde yükselir. Kavram Antikçağ'dan itibaren farklı anlam çatıları altında karşımıza çıksa da hermeneutiksel bağlamda gerçek anlam ve içerimine Dilthey ile birlikte kavuşur. Bu nedenle kavramın öncelikle etimolojik kökenine ve farklı tarihsel dönemlerdeki görünümüne bakmak gerekir. Hermeneutik kavramı, Yunanca bir fiildir. Yorumlamak olarak tercüme edilen hermeneuein'den ve isim olarak da yorum anlamındaki hermeneia'dan gelmektedir. Çoğu kaynakta hermeneutik kavramı hermenötik adıyla da kullanılır. Günümüzde bu kavramlar hermeneutik alanındaki çalışmalarda birbirinin yerine kullanılabilen kavramlardır. Felsefe tarihinde, hermeneutik kavramının kökenini, etimolojik benzerliğinden dolayı, Grek Yunan Tanrısı Hermes'e geri götürülür. Hermes, tanrılardan aldığı mesajları anladığı şekliyle insanlara aktararak mesajları aktarma, çevirme ve yorumlama görevini yerine getirir. Burada tezde sorun edindiğimiz "hermeneutik döngü ve anlama" sorunsalı perspektifi açısından Hermes'in önemi, Onun, Tanrısal ve beşerî düzey gibi birbirinden çok farklı iki anlam ve söylem düzeyi arasında bir aktarıcı ve çevirici görevi üstlenmiş olmasıdır. Bu nedenle Hermes'in konumu iki farklı anlam alanı arasında hayatî ve belirleyici bir role sahiptir. Hermes, bir yönüyle her iki alan arasındaki farklılığın korunmasını sağlar diğer yönüyle ise bu alanlar arasında ki Tanrısal ve beşeri anlam düzeyindeki uçurumu sürekli gerçekleştirdiği aktarma etkinliğiyle kaynaştırır. Bu noktada Hermes'in farklılık ve aynılık diyalektiğinin olduğu yerde durduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle O, bir anlam düzeyini diğeri içine tümüyle çekerek kendi aynılık veya özdeşliğini yitirmesine yol açmayacak şekilde farklılıklarının korunup birbirleriyle kaynaşmasını mümkün kılmaktadır. Bu nedenle Hermes'in durduğu yer deyim yerindeyse, "ayırımların eşiği"dir.

Antik Hermeneutik, yorumlama faaliyetini alegorik bir yöntemle ortaya koymuştur. Bu yöntem için önemli olan art veya üst anlamdır yani görünen, sıradan ve sözel ifadenin arkasında yer alan görünmeyen ifadedir ki bu da sıradan ve sözel ifadenin özüne karşılık gelir. Antik dönemin alegorik yorumlama biçimi, sofistیک bir disiplini içerir. Amaç; sözün arka planına

ulaşarak sıradan anlamın dışındaki üstün ifadeyi bulmaktır(Arslan,2007:17). Bunun yanı sıra Antik çağda yorumlama anlamına işaret eden fiil olarak

hermönötiğin üç anlamı maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir:

- 1)Kelime şeklinde seslice ifade etmek, yani söylemek
- 2)Açıklamak, bir durumu açıklamak
- 3)Tercume etmek, yorumu bir dilden tercüme etmektir(Manav,2014:19).

Her üç anlamda da herhangi bir şeyin anlaşılır hale getirilmesi anlamında yorumlama kavramıyla temellendirilebilir. Yorum, bilinmeyen bir şeyin anlamını anlaşılır hale getirmek demektir. Antik hermeneutik daha sonra Gadamer'ın da söyleyeceği gibi sıradan ölümlülere açık olmayan kutsal olanın yaşanılan dünyaya aktarımıdır. Nitekim Platon'da hermeneutik, Yasalar'da hem Tanrısal yasaları kendi bağlamları içerisinde ölümlülere bildirme hem de itaat edilmesi gereken buyrukları dikte eden; açıklayan bir sanat etkinliğine karşılık gelir(Özlem, 2003:14). Dolayısıyla Platon'da bir iradenin açılması ancak hermeneutiğin kısıntısı olabilir. Platon gibi Aristoteles'te de hermeneutiği içeren bir çalışmaya rastlanmaz. Aristoteles'in Türkçeye "Yorum Üzerine" adıyla çevrilen Peri Hermenias'ı da başlıbaşına bir hermeneutik çalışması değildir. Temellendirmek gerekirse Aristoteles,*Yorum Üzerine(Aristoteles, 2002)* de dilin düşünceyle ilişkisini "Ad, eylem, cümle, önerme çeşitleri" gibi çözümlenmelerle açıklar. Ve önermeler arasındaki ilişkiyi açıklarken önermelerin değerlendirilme biçimini şöyle ele alır: "Dediğimiz gibi olanlar ve olmuş olanlarda evetlemenin ya da değillemenin doğru ya da yanlış olması bir zorunluluk; bütünsel kaplamıyla alınmış tümellerde de her zaman birinin doğru ötekinin yanlış olması bir zorunluluk; tekilerde de bu böyle. Bütünsel kaplamıyla alınmamış tümellerde bu zorunlu değil." (Aristoteles, 2002:18a 28-33)

Buradan hareketle Schleiermacher'de ele aldığımız "hermeneutik döngü"nü izini süreceğ olursak, parçanın anlamından yola çıkarak bütünün anlamına erişme yöntemidir. Dolayısıyla bu yöntemde anlamlandırma sorunu, "Aristoteles'in apofantik yargılarda (olumlu ve olumsuz önermeler) yapmış olduğu mantıksal çözümlenmesine dayandırılabilir" (Tatar, 2004:14). Bu önermeler hakkındaki değerlendirmeler ancak bütünselliğinde doğru ya da yanlış olacaktır. Çünkü önermenin tikel kapsamı bize doğru bir değerlendirmeyi yansıtmayacağından değerlendirmenin doğruluğu ya da yanlışlığında bir zorunluluk aranmaz.

Aristoteles'in ahlakla ilgili düşüncelerinde daha sonra adlandırılacak olan hermeneutiğin etkilerini görmek mümkündür. Aristoteles' göre siyaset bütün pratiklerin üstünde yer alır ve etik siyasetin girişi niteliğindedir."*Yapılanlarda kendisi için istediğimiz, başka şeyleri de onun için istediğimiz bir amaç varsa ve her şeyi bir başka şey için tercih etmiyorsak bunun en iyi olacağı açık. (...) Bu böyle ise, onun ne olduğunu, hangi bilim ya da uğraş alanının işi olduğunu biçimsel olarak dile getirmeyi denemeli.*"(Aristoteles, 2014:1094a 20-25)

Dilthey'in, tin bilimleri ile doğa bilimleri ayrımında belirttiği üzere, bu bilimlerde ele alınan konular ve yaklaşım biçimleri farklıdır. Ona göre tin bilimleri anlamaya dayalıyken, doğa bilimleri açıklamaya dayalıdır. O bu ayrımını metodolojik hermeneutik felsefesini sistematik bir düzleme oturtmaya çalışırken ortaya koymuştur. Aristoteles bir bilim olarak siyasetin bu epistemolojik çerçevesini çizerken bilim ya da uğraş alanının sınıflandırmasını yapmıştır. Ona göre: *"Söylenenlerin her biri de bu şekilde kabul edilmeli; çünkü her bir alanda ancak konunun doğal yapısı izin verdiği ölçüde kesinlik aramak eğitim görmüş kişinin özelliğidir; nitekim bir matematikçinin olası şeyler söylediğini kabul etmek, bir söylev ustasından kanıtlar göstermesini istemeye benzer."*(Aristoteles, 2014:1094b 25)Aristoteles'in bu düşünceleri tek bir bilim yapma yöntemi olmadığı fikrini ifade eder. Aristoteles bilimler sınıflamasında teorik ve pratik bilimler ayrımını yapar. Teorik bilimler matematik, astronomi, metafizik gibi bilimlerdir. Buralarda hakikat tartışmasızdır. Buna karşılık pratik bilimlerde bu çalışmanın temellendirildiği siyasette etikte, hakikat matematiksel bir kesinlik biçiminde ifade edilemez Çünkü bu işin en temelinde bir önermede yargıda bulunma şekli kişinin kendi alanında yaşamış görmüş, tecrubeli kişiler tarafından yapıldığında, önermenin kesinliği hakkında yorum yapılabilir. Bu anlamda yaşamda doğru ve yanlış üzerine kişinin kendisiyle arasında kurduğu pozitif ilişki söz konusudur. Dolayısıyla Aristoteles bir bilim olarak siyasetin epistemolojik çerçevesini bu şekilde çizmektedir. Yani siyaseti bir bilim olarak görenlerin bilgileriyle günlük yaşam pratiği arasındaki uyum üzerine kurulu bir bilimdir. Aristoteles'e göre teorik olarak erdemlerin bilgisine sahip olma, siyasette uygulamaya konulurken yasalar ortaya koymak olarak karşımıza çıkar.

"Uygulamayla ilgili bütün şeyler, tek tek şeylerle ve en sondakilerle ilgilidir. Akli başında kişi bunları bilmek zorundadır. Hem doğru yargılama hem anlayış yapılan şeylerle ilgili, bunlar da en sonda olanlar. Us da her iki parça konusunda en son şeylerle ilgili. Nitekim akıl yürütme değil, ustur ilk tanımlara ve en sondakilere özgü olan: Biri kanıtlamalardaki değişmez ve ilk tanımlarla ilgilidir, öteki yapılanlarda en son şeyle, olası olanla, değişik bir öncülle ilgili. Nitekim ereksel nedenin ilkeleri bunlardır: Tek teklerden tümel olanlar çıkar. Öyleyse bunlarla ilgili bir sezgi olmalı: İşte bu ustur."(Aristoteles, 2014:1143a 35)

Aristoteles'in bu düşünceleri hermeneutik açısından son derece verimli bir kaynak olarak durmaktadır. Çünkü Aristoteles bize öncelikle Platoncu bir çizgide doğru bilgi, arkhe bilgisi, yani tek tek erdemlerin neoldüğünün bilgisi olmadan erdemli olunamayacağının bilgisini göstermektedir. İnsan nous ile bir arkhe ya da bir edidos olarak dürüstlük erdeminin, güvenilirlik erdeminin, cesaret erdeminin ne olduğunun bilgisine sahip olabilir. Bu bilgiye sahip kişi bu bilgiyi tek tek durumlarda nasıl uygulayacağı sorununu ise Aristoteles prhronesis ile çözer. Aristoteles'te ahlaki anlamda "anlama" dediğimiz şey, uygulama yetisini (phronesis) ve bilme yetisini (nous) gerektirir. Aristoteles'e göre uygulama yetisi olan aklıbaşındalık; "ne bir bilgi olabilir ne de bir sanat: Çünkü yapılan şeyin başka türlü olması olası olduğundan bilgi değildir,

eylem ile yaratmanın cinsi farklı bir şey olduğundan ötürü de bir sanat değildir. O halde onun, insan için iyi ve kötü şeylerle ilgili, akılla giden, uygulayıcı, doğru bir tutum olması kalıyor geriye. Aklıbaşındalık kendisi hakkındaki tek tek şeylere iyi bakmaktır. Aklıbaşındalık sonuçla ilgilidir, 'olan' böyle bir şeydir, uygulamayla ilgilidir, us ile karşı noktadadır. Çünkü us, nedeni olmayan tanımlarla ilgili, aklıbaşındalık ise bilgisi değil, duyumu olan şeyin sonucuyla ilgili.”(Aristoteles, 2014:1140b 5 1142a 25)Phronesis, nousun verdiği bilgileri, tek tek durumların doğru değerlendirilmesiyle nasıl gerçekliğe aktarılabilirliğini bize gösteren yetinin adıdır. Bunun anlamı, hayatta doğru işler yapan sözüne güvenilir insanlar vardır. Sözüne güvenilir insanlar, standart bir eylem modelinde değil, her bir tek durumun yapısını doğru değerlendirerek her bir tek duruma özgü bir eylem modeli geliştirirler. Ama bu modeli geliştirecek kişi öncelikle dürüstlüğüne ne olduğunu bilmelidir. Bu bilgiyi tek tek durumlara indirerek gerçekliğe aktarmak gerekir. Bu durum başarılmadığı müddetçe etik kişi de olunamaz, siyasetçi de olunamaz. Çünkü Aristoteles'e göre siyasetçi, teorik olarak erdemlerin ne olduğunu bilmeli ve yasa koyarken de bu erdemleri koruyan, bu erdemleri zarara uğratan kişileri cezalandıran yasaları koymalıdır.

“Çünkü aklibaşındalık yaptırımsaldır, onun amacı neyi yapıp neyi yapmamak gerektiğidir. Doğru yargılama ise yalnızca değerlendirmedir. Doğru yargılama ve tam yargılama aynı şeydir ve doğru yargılayan kişiler tam yargılayan da kişilerdir. Doğru yargılama aklibaşındalığa sahip olmak ya da onu elde etmek değil. Nasıl bilim kullanılırken 'kavramak' doğru yargılamak anlamında kullanılırsa, aynı şekilde aklibaşındalığın ilgili olduğu konularda, değerlendirmede kanıdan yararlanılırken ve başkası konuşurken, yerinde değerlendirilirken aynı şey söz konusu olmaktadır. Çünkü iyi değerlendirme ile yerinde değerlendirme aynı şey. Kişileri ona göre "tam yargılayan" diye belirlediğimiz doğru yargılama adı da 'kavrama'dan çıkar.”(Aristoteles, 2014:1143a 15)

Aristoteles, insanın yargılama yetisine gönderme yapar. Doğru tutum, iyi bakmak ve sonuçlardan yola çıkmak kişiyi yargılama ve doğru değerlendirme etkinliklerine götürür. Kendisinin de belirttiği üzere doğru değerlendirme aklibaşındalıkla mümkündür. Doğru değerlendirmeyi ve aklibaşındalığı kendinde bulunduran kişi aynı zamanda usu taşıyan kişidir. Dolayısıyla Aristoteles'in doğru eylem hakkındaki, etik hakkındaki düşüncelerinin, hermeneutik felsefesinin ilk tarihsel ipuçları olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu ip uçlarından yararlanan ve Aristoteles başta olmak üzere Antik çağ kültürünün izlerini taşıyan Augustinus, teolojik yorumlamada hermeneutiğe başvurmuştur.

Augustinus, İtirafar 'da yorumlama problemine kutsal kitapları doğru anlama problemi açısından yaklaşmaktadır. Kitabında isminden anlaşılacağı üzere kendi iç konuşmalarını yazıya dökmüştür. Hermeneutikle ilgili olarak der ki: “Yani neden zan altında kalıyorum, eğer ben o metnin yazarının kastettiği kelimeleri bir başkasının anladığından daha farklı şekilde anlayıp yorumluyorsam? Hepimiz o metni okuyor ve okurken de yazarın ne demek istediğini yakalamaya ve kavramaya çalışıyoruz. [...] O halde her birimiz yazarın metinde neyi kastettiğini

elimizden geldiğince anlamaya çalıştığımızı göre, bir okur senin ona gösterdiğin anlamın doğru olduğuna inanıyorsa, ey doğruyu söyleyen zihinlerin Nuru, ne kötülük var bunda, okuduğu yazar böyle düşünmemişse, o da doğruyu kavradığı halde yorumcunun çıkardığı anlamı düşünmemişse?"(Augustinus, 2014:545) Augustinus'a göre kutsal kitaplarda geçen metinlerin anlamını yorumlamak bazı koşullarda mümkündür. Aynı zamanda okuyucu da yorumcunun ne demek istediğini kavrayabilmek için, Tanrının insanoğluna verdiği mesajları doğru anlayabilmesi ve burada yer alan anlama inanması ile metnin anlamını bozmadan olduğu gibi yorumlayabilmesi ile mümkündür. Ortaçağ'da büyük önem taşıyan kutsal kitabı yeniden yorumlama meselesi, tezde ele aldığımız üzere hermeneutiğin de mihenk taşıdır. Yorumsama meselesinde Augustinus, metindeki sözel anlamın sıradanlığından çıkıp, tinsel anlamın anlaşılabilmesi için yazılarıyla öncel olmuştur.

Ortaçağda hermeneutik geleneğin, gerek yöntem olarak kullanılması gerekse sanat faaliyetlerinin eleştirisinde bir düşünüş tarzı olarak doğuş yeri Almanyadır. Çünkü Protestan reformasyonu İncil'in yeniden yorumlanmasını gerektirince bunun önderi olan Martin Luter ve Protestan kilisesinin ihtiyacı ile İncil yeniden yorumlanmıştır. Söz konusu teolojik yorumlama etkinliği sonucunda yeni bir İncil yorumu ile birlikte yeni bir hermeneutik oluşmuştur(Manav, 2014:14). Yorum bilim açısından burada üzerinde durulması gereken nokta yorumlama etkinliğini, Martin Luther ve diğer reformistlerin kutsal metnin otoritesine dokunmadan otoriteyi sağlamlaştırma yönünde gerçekleştirmeleridir. Bu bağlamda Bultmann'a göre Eski Ahit'in nasıl anlaşılması gerektiği bir problemdir. Ona göre, metnin yeniden anlaşılması ve modern dünyanın eleştirileri karşısında ayakta kalmasının sağlanması gerekmektedir. Zira sorunun temelinde anlam sorunu yatmaktadır(Baultmann, 2013:29). Kutsal metinlerin yeniden yorumlanması dil bilim çalışmalarının gelişmesine de katkı sağlamıştır.

Friedrich Ast'ın filoloji alanındaki çalışması olan *Gramer Hermeneutik ve Eleştirinin Temel Unsurları*'na göre (Tatar, 2016:14), filolojinin amacı edebi eserlerde aktarıldığı şekliyle antik ruhu (Geist) kavramaktır. Bunun içinse öncelikle dile gramer bağlamında hakim olmak gerekir. Ast'a göre, hermeneutik edebi eserlerde ki antik ruhu gramere'de hakim olacak şekilde bize veren bir araçtır. Bu noktada Ast hermeneutikte üç anlama tarzını ön plana çıkarır. Bunlardan ilki, antik döneme ait eserlerin konu ve içeriğine dair tarihsel anlamadır. İkincisi, bu eserlerin dili ve uslubuna dair gramatik anlamadır. Üçüncüsü ise; Antik dönemin ve onun içinde yaşamış bireyin kendi bütüncül ruhuna (Geist) dair manevi anlamadır(Tatar, 2016:14). Özellikle bu üçüncü anlama tarzı Schleiermacher'da hermeneutik daire kavramının gelişiminde merkezi bir role sahiptir.

Schleiermacher, hermeneutiği bir anlama "bilimi" ve "sanatı" olarak yeniden ele almasıyla tanınır. Schleiermacher'ın özgünlüğü, kendisinden önceki filolojik yaklaşıma köklü bir eleştiri getirmesidir. Ona göre hermeneutik, diyalogların anlaşılmasında gerekli kuralları

belirleyen sistematik ve tutarlı bir bilimdir. Buna göre Schleiermacher'ın hermeneutik'ten anladığı, sadece filolojik bir hermeneutik olmayıp, her türlü metin yorumunda prensiplerinin temel olarak kullanılabileceği bir "genel hermeneutik"tir(Palmer, 2008:71). Schleiermacher'ın genel hermeneutiği, Dilthey'in hermeneutik anlayışını yapılandırmasında özellikle Sözer'in(Sözer, 2014:81) belirtmiş olduğu gibi Dilthey, Schleiermacher'ın izinde kökleri Ortaçağa giden bir yöntem olan yorum bilgisini sosyal bilimlerdeki çeşitliliği içine alarak kapsayan bütünsel bir tinselbilimin metodolojisinin oluşturulmasında bir temel teşkil etmiştir. Bu bağlamda Schleiermacher'ın çalışmaları tinsel bilimlerdeki özneliliğin aşılmasına katkıda bulunmuştur.

Dilthey için hermeneutik, tinsel (manevi) bilimlerin yöntemidir ve tinsel bilimler hermeneutik bilimlerdir (Sözen, 2014:9) Tin Bilimlerine Giriş adlı eserinde Dilthey hermeneutiği tarihsel ve sistematik bir deneme olarak konumlandırır (Dilthey, 1988:71). Tinsel dünyanın doğa bilimlerinden farklı olarak insanlar tarafından oluşturulmuş bir alan olduğu argümanından yola çıkan Dilthey, öncelik ve sonralık sıralamasında tin bilimlerine doğa bilimleri karşısında öncelik tanımıştır. Ona göre, tüm bilme etkinlikleri doğa bilimleri de dahil olmak üzere insanın anlama; anlamlandırma etkinliğinin ürünüdür. Ayrıca varolan her şey kendi tarihi ile varolduğundan tüm bilme etkinlikleri insanın tarihsel olarak ürünüdür. Dilthey'in doğabilimlerinin yöntemine ilişkin eleştirisi tam da bu noktada açığa çıkmaktadır. Ona göre tarihsel bellekten soyutlanmış bir ratio kavramı olamaz. Doğa bilimlerinin temel kavramını oluşturan ratio tarihsel ve öznelarası olmayan bağlamından koparılmış yaşama tabi olmayan bir içerime sahiptir. Oysa Dilthey için tüm bilme etkinliklerinin temelini tarihsel ve öznelarası yaşam dünyası oluşturur. Dilthey'in da söylediği gibi biz doğal olguları açıklarız fakat kendi yaşantımızı anlarız. Açıklama ve anlama aktarı arasındaki ayırmda ise öncelik tinsel olanı kavrama yöntemi olan anlamadadır. Anlama, ise yaşama ait yaşantı deneyimlerini, bunların ait olduğu ruhsal bütünü kavramaktır. Çünkü Dilthey için insan yaşam dünyasından soyutlanmış düşünen bir varlık değildir; anlayan, duyan ve yaşama tabi olan bir varlık olarak kendi yaşamı dışında başkalarının yaşamına açık bir varlıktır. Bu açıklıkta insan dünyasının bilgisini başkalarına ait yaşantılar; ruh durumları olarak kavramaktır. Bu nedenle Dilthey'da anlama özgün anlamda bir iç deneyimdir.

Dilthey için tüm bilme etkinliklerinin temelini tarihsel ve öznelarası yaşam dünyası oluşturur. Benzer olarak Heidegger için tarihsellik insan varoluşunun bir şeklidir. Ona göre Hermeneutiğin yoğunlaştığı alan yorumlama olduğundan metafizikçi anlayışlardan uzaktır. Çünkü Heidegger'e göre hermeneutik zamansal anlama imkanının gerçekleştirilmesidir. Hermeneutik zamansallık bağlamında varlığın kendini açması, ileriye yayılması ve bu yayılma sürecinde varlığın anlaşılmasıdır(Tatar, 2004:41).Heidegger'in *Dasein* ve "dünya-içinde-varlık" diye betimlediği şey zamanın hep ilerisine fırlatılmış halde kendisini algılayan yani

asla mevcudiyetine (sıfır noktaya) geri dönemeyen insan varlığıdır. Böylece bizzat Dasein'ın zaman içinde yayılma meselesi hermeneutik bir süreçtir. Anlamın açığa çıkması Dasein'ın varolması ile ilişkilidir. Heidegger Varlık ve Zaman isimli kendi kitabında hermeneutiği şöyle açıklar:

Eğer Dasein diğer bütün varolanlara kıyasla ontolojik önceliğe sahipse (varoluş imkanına sahip varolan olarak), Dasein'ın varlığının tefsir edilmesi demek olan hermeneutik, spesifik üçüncü (felsefi anlamdaysa *birincil*) anlama sahip olacaktır: varoluşun eksistensiyalitesinin analitiği. Dasein'ın tarihselliğini ontolojik olarak çalışarak onu, ontik koşulu olarak ortaya koyduğu müddetçe böyle bir hermeneutikte, adına sadece bir türetme olarak "hermeneutik" diyebileceğimiz şeyin, yani tarih bilimsel tin bilimlerinin metodolojisinin de köklerinin yattığı görülecektir(Heidegger, 2006:39).

Dolayısıyla hermeneutik, insan varlığının mevcudiyetinde kendine geri dönüşü onun varoluşunun anlamını çözmeye çalışması olarak tanımlanabilir. Aslında Heidegger'in yapmak istediği hermeneutik değil hermeneutiğin arkaplanında duran hermeneutik varoluş ve anlamın kaynağı problemidir. Dasein'ın tarihselliğe yayılımı ontolojik olarak açıklanabilir. Anlamın açığa çıkması bu ontolojik temellendirmede hermeneutik varoluş olarak yorumlanmalıdır. Sonuç olarak Dilthey'daki yaşam, Heidegger'de varoluş kavramıdır. Heidegger'e göre varoluş varlığın ifşasıdır; varoluşun kendisi gibi anlama zamansal olarak önceyi ve sonrayı kapsar. Neticede tarihin dışında bir anlam yoktur ve açık uçludur çünkü anlama bir yaklaşım biçimidir ve süreklilik arz eden bir gelenektir. Hermeneutik Dilthey'da tin bilimlerinin yöntemi olarak anlama teorisine dönüşürken, Heidegger ile birlikte insani alanın tam ortasına yani, insan varoluşuna yönelmiştir. Gadamer ile birlikte ise hermeneutik, artık tamamıyla felsefileşerek farklı bir şekle bürünür.

Gadamer yaşam dünyasını ve anlamayı merkeze alan Dilthey'in Hristiyan teolojisine hizmet eden hermeneutik yaklaşımların dışta bırakılması gerekliliği savına katılır. Nitekim hermeneutik, bir dogmatik amaca (hristiyan teologlara göre bu amaç İncil'in (Gospel) hakiki tebliğidir) hizmet etmeyi bıraktığında ve tarihsel bir organon fonksiyonu görmeye başladığında, kendi hakiki varlığını bulabilir yalnızca. Bununla birlikte Gadamer'e göre, Dilthey'in peşinden gittiği tarihsel aydınlanma idealinin illüzyon olduğu gösterildiği ölçüde, hermeneutiğin ana hatlarının çizdiği prehistoryası çok farklı bir anlam kazanır. Bu durumda hermeneutiğin tarihsel bilincinin evrimi yalnızca dogmanın zincirlerinden kurtulmayı değil aynı zamanda doğasının dönüşümü ile gerçekleşecektir. Aynı şey, kesinlikle filolojik hermeneutik için de geçerlidir. Çünkü filolojinin *ars critica*sı¹ bugüne ulaşmasına hizmet ettiği klasik antikiteyi, eleştiriden yoksun şekilde örnek sayar(Gadamer, 2008:247). Gadamer'in hermeneutiğinde anlam bilimlerinde tarihsel geleneğin tüm biçimleri araştırma unsuru haline gelirken hakikat de

¹ Metin eleştiri sanatı

tarihsel gelenekte dile gelir. Kökende tarihsel olanın deneyimi onun nesnel olarak çözümlenen boyutlarının yani deneyimde tarihsel eleştirinin çok ötesine uzanır. Bunun sebebi eleştirinin, eleştiri değerlendirmesi anlamında doğru ya da yanlış değil fakat tarihsel dönemi anlamaya çaba gerektiren hakikate arabuluculuk ettiğindendir. Bu nedenle sanatın ve tarihsel olanın deneyimiyle başlayan bu hermeneutik çözümlenmeleri, hermeneutik fenomeni bütün boyutlarıyla takdim etmeyi dener. Dolayısıyla bu felsefe yapma tarzı olarak bir hakikat deneyimi takdim etmektir. Sonuç olarak Gadamer'e göre oluşturulan hermeneutik, bir anlam bilimleri metodolojisi değil fakat anlam bilimlerinin ne olduğunu ve onu evren ile deneyime bağlayan şeyin ne olduğunu metodolojik kendinin-bilincini aşan anlama yönelimidir. Gadamer, hermeneutik ve tarihsellik arasında hakikat ilişkisi bulurken Dilthey'in tarihsel hermeneutiğine ufak bir eleştiri getirir:

İçinde idea'nın zorunluluğu her olayın çekirdeği olan tarih felsefesini protestosuna rağmen, Dilthey'in tarihsel hermenoytiği, tarihi, düşünceler tarihi olarak zirvesine çıkarmaktan kaçamazdı. Benim eleştirim bu idi. Ancak bu tehlike, elinizdeki kitap için de geçerli olabilir mi gerçekten? Bununla birlikte, düşüncelerin gelenek içinde, özellikle de hermenoytik bütün-parça dairesi içinde şekillenmesi – benim hermenoytiğin temellerini atma teşebbüsümün hareket noktası burasıdır - kaçınılmaz şekilde bu sonuca götürmez. Bütün kavramının kendisi de ancak rölatif olarak anlaşılabilir. Tarih veya gelenek içinde anlaşılın anlamın tümü, asla tarihin tümünün anlamı değildir(Gadamer, 2008:L). Bundan dolayıdır ki Dilthey'in hermeneutiği içerisindeki bu karmaşaya Bauman çözüm sunar.

“Ya tarihsel aktörlerin zihninin tüm anlamının doğruluğunun nihai ölçütünü içerdiğini vurgulayarak ya da tarihinin yorumlayıcı özgürlüğünün, tüm pratik maksatları yüzünden, serbest, sürekli hareketli ve asla durmak bilmez olduğunu kabullenerek. İlk çözümlenme pek bir rahatlama getirmeyen, zira “zihne nüfuz etmenin”, “nüfuz edenin” kendi deneyimini içermeyen bir tatmin edici kuralı icat edilmemiştir. İkinci çözüm ise, Dilthey'in, anlamayı, uygulamalı esnasında gerçekleştirilmesine doğru tarihin durmak bilmez ilerlemesinden yardım aldıkları bir yöntem olarak belirleyerek güçlülük defetmeye çalıştığı tarihsel rölativizmin kaçınılmazlığına apaçık bir teslimiyettir. Bu, kuşkusuz, bir teslimiyet olarak tarihsel anlamının tarihselliğine dönük uzlaşmayı tanımlamak için bir değer yargısıdır.”(Bauman,2017:58)

Gadamer'in hermeneutik yorumundan hareketle Dilthey'in hermeneutikle ilgili düşüncelerini üç aşama içinde ele alabiliriz. Birincisi, psikoloji bilimini insan bilimlerini anlamada bir metot olarak geliştirmek istemesinde temellenen ve Schleiermacher'in metinleri nasıl anlayabileceğimiz sorusunda içerilen anlama sorunsalının genel bir anlama metodu olarak geliştirilmesiyle ulaştığı hermeneutik yöntemdir. İkincisi, tarihi ve tarih bilimini, yaşam felsefesinin temeli olarak yaşam dünyasına ve yaşantı deneyimlerine indirgemesidir. Üçüncüsü ise; hermeneutik ve anlama kavramına tutunarak insan bilimlerinin metodolojisini belirlemeye çalışmasıdır. Söz konusu belirleme Dilthey tarafından tüm tin bilimlerini kapsayarak içerecek bir metodoloji haline getirilmekle birlikte hermeneutiğin sistematize edilmişinde öncelik Schleiermacher'e aittir.

2.2. Romantik Hermeneutik; Schleiermacher

Alman düşüncesinin tamamı, 1770 - 1830 yılları arasında "romantik" dönemin egemen fikirleri, Alman edebiyatında yaygın olarak adlandırılan "romantik" hareketin yalnızca bir tanesi olmasına rağmen romantik hermeneutik bu fikirlerle birlikte süregelen çoğu eğilimdir. Fakat burada tüm dönemi kapsayacak tek bir kelimeyi edinmek uygundur. Dönemin görünümü geniş anlamda 'romantizm' ile ne anladığımızı çok iyi cevaplandırır: insan doğasında gizli derinliklerin bilinci ve doğal dünyada ve tarihte gizli sırların bilinci ve hepsini keşfetme ve zevk alma kararlılığı(Hodges,2003:3). Alman tarih felsefesinde Schleiermacher romantik dönemin öncüsü sayılır.

20. yüzyıl felsefesinde Schleiermacher, yorumlama ve anlama öğretisinde önemli bir düşünür olarak kabul edilmesine rağmen özellikle Gadamer ve çağdaşları tarafından eleştirilir. Bunun nedeni Schleiermacher'in anlayan bir varlık olarak insanı, örneğin Heidegger'de olduğu gibi dünya ile olan bağlantısı içinde ele almamış olmasında temellenir. Schleiermacher'de hermeneutik, metin yorumlama teorisi ve yöntemidir. Ona göre hermeneutik 'ötekilerin' düşüncesini tamamıyla kabul etme üzerinden gerçekleşmez; aksine karşılıklı konuşma gerçeklik üzerinden anlamaya hizmet etmek zorundadır. Çünkü Schleiermacher'e göre ancak bu sayede ötekiyle kurduğumuz birlikteliğin bir anlamı olacaktır.

Schleiermacher'in hermeneutiğinin özgünlüğü, felsefe ile teoloji arasında özsel bir ilişki olduğunu iddia etmesidir. Ona göre, felsefe ve teoloji birbirini dışlayan alanlar değil aksine ortak bir kaynağa sahip olmalarından dolayı argümentansal olarak birbirleriyle çelişmeyip karşılıklı etkileşim içinde olan alanlardır. Schleiermacher'in felsefesinin bu çift yönlülüğü, insanın farklı bilinç eylemlerinde yatmaktadır: İnsan hem düşünen hem de inanan bir varlıktır. Buradan hareketle düşünce ve inançtan birinin diğerini öncelenmesi veya birinin diğerinin üzerine inşa edilmesi söz konusu değildir. Kendisinin romantik geleneğe bağlı olmasıyla düşünce ve inanç arasındaki gerilim, üretici ve yaratıcı eyleme dönüştüğü için önemsenmelidir(Aliy,2011:148). Bundan dolayı Schleiermacher kendini teolojik düşünceden sıyrabilmiş ve felsefe alanında kendini bağımsız hissedebilmiştir. Onun felsefesi tüm alt disiplinleriyle birlikte bir praksis felsefesidir. O Kant ve Hegel'in karşısında kendi felsefesini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Dolayısıyla Schleiermacher'in önemli kavramlarından biri olan "praksis", bir yandan pratik felsefesinin -sosyallik teorisi, siyaset felsefesi ve pedagoji- diğer yandan da teorik felsefesinin -psikoloji, diyalektik, hermeneutik- ana yapısını ifade etmektedir. Ve praksis bütün teorilerden önce mevcut olan doğal bir gerçekliktir(Aliy,2011:154).

Hermeneutiğin "modern bir eleştirel söylem" olarak yansımalarının en önemli kurucularından birisi olarak kabul edilen ve Romantik Dönem'in önemli temsilcilerinden

sayılan Alman filolog ve teolog Friedrich Schleiermacher'in yukarıda da bahsettiğimiz gibi teorik ve pratik, teolojik ve felsefi ikilemlerde açığa çıkan çalışmalarında hermeneutiğe yönelimini görebiliyoruz. Bahsettiğimiz bu ikili temeller bizi Schleiermacher'de gramatik ve psikolojik yorumlama yöntemlerinin arka planını verecektir. Modern bir eleştirel söylem olarak o, metinlerin sadece yazıdan ibaret olmadığını metinlerin kültürel bir mirası yansıttığını ve bizim bu mirası anlamaya çalışmamız gerektiğini vurgular. Ona göre anlam tarihseldir ve toplumsal bir iletişim içinde yaratılmaktadır. Schleiermacher kendi hermeneutiğini teknik olarak adlandırırken söz konusu tekniğin tezahürünün "sistemik anlamında teknik" olduğunu belirtmiştir. Anlamanın tarihine klasik filolojinin revaçta olduğu zamandan beri, teorik refleksiyon eşlik etmiştir. Ancak bu refleksiyonlar bir "teknik" karaktere sahiptir - yani onlar anlama sanatına hizmet ederler; tıpkı retorik'in konuşma sanatına, "poetik" in şiir sanatına ve şiir eleştirisine hizmet etmesi gibi. Bu bağlamda Schleiermacher, teologlarla filologlar için ortak yöntemin teorik temelini anlamını arar. Schleiermacher'e gelinceye kadar hümanist eğilime sahip yorumcular, nesnesi karşısında üstünlük talebinde bulunamamıştır. Schleiermacher'den farklı olarak Kant ve Fichte ile birlikte, sözde gözden geçirme ilkesi artık filolojinin ilkesi değil, felsefenin mevcut bir teorisinin çelişkilerini daha yüksek düzeyde bir netliğe ulaşılarak aşma iddiasıdır. Bu yüzden o, bütünüyle rasyonalizmin ruhunu taşıyan bir ilkedir: Filozofun yalnızca düşünceyle, fikirlerinin imalarını inceden inceye işleyerek yazarın asıl niyetine vukufu gerçekleştirme iddiasıdır. Bu yüzden, tartışmalı ilke, konunun felsefi eleştirisi iddiası dışında hiçbir iddiada bulunmaz. Yazarın hakkında konuştuğu şeyi ondan daha iyi düşünmeye muktedir kişi, yazardan gizli bir hakikatin ışığında, yazarın söylediği şeyi anlamaya muktedir kişidir. Bu anlamda, kişinin yazarı onun kendisini anladığından daha iyi anlaması gerektiği ilkesi çok eski bir ilkedir, bilimsel eleştirinin kendisi kadar eski bir ilke; fakat bu ilke, felsefi eleştiriyle özel elverişliliğini rasyonalizmin ruhundan alır. Bu yüzden bu ilkenin Schleiermacher'in filolojik kuralından bütünüyle farklı bir anlamı vardı. Schleiermacher'in bu felsefi eleştiri ilkesini yeniden yorumlayarak bir filolojik yorum ilkesine dönüştürmüş olması ihtimal dahilindedir(Gadamer,2008:268).

Gadamer'e göre Schleiermacher'in, yabancı olan şeyin tecrübesi ve yanlış anlama /anlaşılma ihtimali evrenseldir. Bunun sanata has ifadede, yabancı olanı tecrübenin ve yanlış anlamanın/ anlaşılmanın sanat-dışı ifadedekinden çok daha büyük ve kolay olduğu; yazılı ifadede, deyim yerindeyse canlı sesin sürekli yorumladığı sözlü ifadeden daha büyük ve kolay olduğu açıktır. Fakat Schleiermacher'in hermenoytiğe* yüklediği görevi, onun için özellikle karakteristik "anamlı diyaloga" teşkil etmesi, hermenoytiğin² üstesinden geleceğini varsaydığı yabancılaşmanın anlamının ve o zamana kadar anlaşıldığı şekliyle hermenoytiğin görevine kıyasla nasıl temelden değiştiğini gösterir. Yeni ve evrensel anlamda yabancılaşma Sen' in

² Gadamer'in Hakikat ve Yöntem'inde hermeneutik kavramı direk hermenoytik olarak çevrilmiştir.

bireyselliğinden koparılamaz bir şey olarak mevcuttur(Gadamer,2008:249). Praksis teori ilişkisinde karşılıklı konuşma çok önemli bir yere sahiptir. “Gadamer’e göre anlama, geleneklere ait ufukların, tarihsel uzaklıkta karşılaşması ve birleşmesi olayıdır. Bu karşılaşma, soru cevap diyalogu tarzında gerçekleşen, hermeneutik bir deneyimdir. Gadamer’e göre, bir metni veya konuşmayı anlamaya çalışırken, geçmiş ile şimdinin sürekli kaynaştığı bu deneyim içinde, kendi tarihselliğimizi de kavrayarak, kendimizi anlamamızda yeni bir bakış kazanırız. Gadamer’in modelinin evrensel ve ontolojik boyutu, aynı zamanda etkin tarihsel bilinç olarak tanımladığı bu deneyim kavramında yatar.”(Bulutoglu, 2008:7) Yansıttığı geleneği tecrübe edilen bir metinde, yorumcu ile metin arasındaki ilişki, ben ve başkası arasındaki diyalog ilişkisine benzer. Yorumcu ve metnin yönelttikleri bir soru vardır. Hermeneutiğin ödevi metinde diyalog aracılığıyla bu sorulara yanıt bulmaktır. Metnin anlamı yanıtlamada kullanılan yorumda açığa çıkar. Dolayısıyla geleneğin tecrübesi yanıtta aranmalıdır. Sorgulama esnasında gelenek yani eskiye dair anlam ortaya çıkarken şimdi ve gelecek arasında da bağ kurulur. Dolayısıyla soru kendi içinde bir yönelimi barındırırken yanıt da kendi içinde bir yönelimi barındıracaktır. Gadamer’e göre sorgulanacak olan, bir bakış açısını yansıtır. Bu konu kendisinde en çok karşılaştığımız ön yargı meselesinin dayanağından biridir. Sorunun ontolojik bağlamı kapsamında; bir nesnenin açığa çıkmasının koşulu, o nesnenin varlığına yönelik sorulan sorudur. Eğer bir metni anlamaya çalışıyorsak, hem metin hem de yorumcu karşılıklı soru sorduğundan dolayı soru yanıt ilişkisinde bir diyaloga geçmemiz kaçınılmaz olacaktır. Bu konuşma ortamında yanıt sorunun yönelimi içinde açığa çıkacağından, sorduğumuz sorularda, yanıtlarda beklediğimizin aksini sunmaz. Çünkü gelenek karşılaşılabileceğimiz olanakların dışına çıkmayacaktır. Sorgulanan şey bir geleneği yansıtırken, yanıt da geleneği yansıtacaktır. Dolayısıyla hermeneutiğin ödevi metni yorumlarken soru ve yanıt diyalogunda geleneğe uygun anlamı açığa çıkarmaktır.Diyalog Gadamer’e göre “Hermeneutik bilincin” temel bir şartıdır; fakat Dilthey bunu daha önce tam bir iradeyle reddetmiştir. Dilthey tarihin konularını analizde anlamının oldukça farklı fakat bir o kadar da güçlü bariyerlerle karşı karşıya olduğu inancına sahiptir. “Kuruluma” (Aufbau) planlanan devamında o bu bilgiyi tamamlamıştır. Yenilenen analizde “kurulum” daki ortak noktaları tekrar ettiği görülür ki bu Gadamer’e göre Dilthey’in gerçek görüşünü karakterize etmektedir. Dilthey’in “farklı formlardan” ortaklıkları anladığını söylemek mümkündür. Gadamer bir tek ortak form tanımaktadır; o da varoluşun dilsel kavrayışıdır. Bu ortaklık, her türlü anlamayı mümkün kılar ve bu anlamda birbirlerini anlayan iki konuşma partnerinin varlığını şart koşar. Buna karşın Dilthey “nesnelliğin” farklı derecelerinin ortaklığın farklı formlarını eşitlediği görüşünde ısrar eder(Topakkaya,2016:281-282).

Schleiermacher’e göre yabancı olan yanlış anlaşılabilir olanıdır. Anlama diyalogda ortaya çıkar. Yanlış anladığımız bir kişi, bir konu ya da bir yazı hakkında bir yabancılaşma oluşması yabancı olanın kendisine yabancı olması şeklinde açıklanabilir. Çünkü onun anlamı bir öteki

tarafından kendi içindeki muhakemeye karşılaşmış ve asıl anlaşılması gereken anlam yanlış anlaşılmıştır ya da öteki tarafından yabancılaştırılmıştır diyebiliriz. Anlama çabası -ki bu hermeneutiktir- yabancılaşmayı engelleyerek sen'in bireyselliğinin farkına varır. O halde biz yorumlayıcının sen'in yani insanın eyleminin ya da ifadesinin çoklu yapısında tekli yapısına; başka bir deyişle çoklu anlamından tekli anlamına ulaşma çabasını anlama çabası yani hermeneutik hareket olarak düşümlerimiz. O halde yabancılaşmadan kurtulmanın yolu farklılık durumlarından bağlayıcı bilgiye ulaşmaktır. Bu çalışmanın ilerleyen alt başlıklarında bağlayıcı bilgi açıklanacağı için burada değinmekle yetinilecektir. Sonuç olarak diyalektiğin oluşması için yanlış anlamaların ortadan kalkması gerekir. Karşılıklı konuşmanın ön koşulu da ifade edilecek konu hakkında ön bilgiye (bağlayıcı bilgi) sahip olmaktır.

Yorumlayıcının insan Ruhu'nun kendi ilksel birliğine geri dönen bu yolculuğunda hayati bir rolü vardır. O, bir bakıma, çağlar ve uluslararası arabuluculuk yapan ve bölünmüş insanlığın tedricen yeniden birleşmesini, sağlayan kültürel aracıdır(Bauman,2017:36).

Bauman'a göre Schleiermacher ile hermeneutik, bir dilbilimcinin başka yazarlar tarafından bırakılan metinlerin analizi olmaktan çıkmıştır: Bir kültür mensubunun başka kültürün deneyimini kavrama mücadelesi, bir tarihsel devrin sakininin bir devrin yaşam pratiğini, onun "sıradanlığını" yalnızca Almanca "Erlebnis" sözcüğü ile aktarabilecek olan deneyim türünü kavramaya çalışması haline gelmiştir(Bauman,2017:37).

Yine benzer bir durum Dilthey'da bireyin toplum sayesinde kendisini bir başkasının yerine koyduğunu "kendisini yaşam dışavurumlarının verili içeriği içine aktardığı" vurgular. Her ne kadar basit olsa da O, her bir iletişim eyleminde gündelik olarak gerçekleşen bu faaliyetin anlamsız, alelade olduğunu varsayar. Bu faaliyet çok alelade, çaba gerektirmeyen ve sıkıntısız olduğu içindir ki diğer ikisi için daha iddialı başarılar umut edebiliriz. Kopyalama ve yeniden yaşama "en yüksek türden" faaliyettir; "tinsel yaşamın bütünselliği" yalnızca bu tür faaliyetler sürecinde kavranabilir(Bauman,2017:51).

Hermeneutik döngü anlayışını tarihsel hermeneutiğin temellendirmesi olarak yansıtan ve sistematik bir düzene koyan Schleiermacher olmuştur. Dolayısıyla o, Romantik hermeneutiğin anlama ve hermeneutik döngü çatısı altında anlama sorununu evrensel insan deneyiminin orijinine taşımıştır. Bu bağlamda hermeneutik metin analizi ile sınırlı kalmayıp filoloji ve tefsirin ötesine geçmiştir. Biz tüm bu adımlardan hareketle Schleiermacher'de bir kültüre aitliğin başka bir kültürün deneyimini yadsımadığını hatta tarihsel olanı yadsımadığı düşüncesine varabiliriz.

Schleiermacher'ın anlama ve hermeneutik sorununa bağlı olarak kendisini diğer yorumculardan ayıran bir nokta daha vardır. Oda şu: Schleiermacher'ın kıymetli bir katkısı olan psikolojik yorumlamadır. Birinin kendini yorumladığı şeyin arkaplanına yerleştirmesi ve dolayısıyla bu arkaplanı yeniden yorumlanmasıdır. Bir metinden bahsediyorsak eğer

yorumlayıcı kendini yazarın zihnine yerleştirecek ve yazarın zihnindekilerinin arkaplanını anlamaya çalışarak yeniden yorumlayacaktır. Bir tarihsellikten bahsettiğimizde yorumlayıcının o kültürün arkaplanında kendisine yansıttıklarını deneyimleyerek kendini o kültürün yerine koyarak anlamaya çalıştığını ve o kültürün ruhuyla kendi ilksel birliğini yeniden yorumlamaya çalıştığını görebiliriz. Yorumlayıcının çabası dahilinde Schleiermacher'ın romantik hermeneutiğinde romantik olduğu kısım nasıl analiz edilebilir buna bakmak gerekir. Keza ona göre, "...anlamı anlamak için kişinin kendisini tam anlamıyla eylemci ile "özdeşleştirme" zorunludur."(Bauman,2017:38) Aslında bu düstur şöyle de yorumlanabilir: Ruhun kendi ilksel birliğini anlamak için yorumlayıcının kendisini ruhun kendi ilksel birliğiyle özdeşleştirme zorunludur. Tam bu noktada O'nun en büyük aracı olan "sempati" devreye girmektedir. Sonuç olarak: Anlayan, anlayacağı şeyle özdeşleşmek için önyargılardan kendini arındırarak adeta kendini unutarak anlayacağı şeye sempati duyar.

Schleiermacher için doğa da, tin de hem theoria'nın hem de empeiria'nın aynı zamanda konusudurlar. Yani onun deyişle; Doğa da, tin de aynı zamanda hem spekülative düşünme olarak kavrayıcı bilmenin hem de empirik bilme olarak gözlemleyici bilmenin konusudurlar. Doğa bilimleri, empeiria ile theoria'nın, deney ile kavramın birbirleriyle en yüksek oranda bağdaşabildikleri alandır ve bu yüzden doğa bilimleri yasalara dayalı doğa bilgisi üretir. Çünkü doğa zorunluluklar ve düzenli olgular alanıdır ve bu nedenle kavrayıcı bilme ile gözlemci bilme burada birbiriyle oldukça bağdaşır. Ne var ki tinsel alanda bu iki bilme tarzı arasında böyle bir bağdaşıklık çok sınırlı kalır. Çünkü tinselliğin taşıyıcısı olarak tarih (res gestae) bir rastlantısallıklar alanıdır ve bu rastlantısallık, bize asla doğabilimsel anlamda yasalar elde etme olanağı vermez(Özlem,2010:136).

Ona göre 'tinsel yaşam'ı yazılı olarak saptanmış biçimlerine göre incelemek gerekir: Doğa açıklanmaya tabidir oysa tinsel dünya anlamayı içerir. Schleiermacher'e göre, bize bu bilgiyi verecek olan ahlak öğretisidir. Ama bu ahlak öğretisi, doğa bilimlerinin theoria etkinliğinin de üstünde yer alan bir öğretimdir. Çünkü Aristoteles'in dediği gibi: "Erdemleri ise, diğer sanatlarda olduğu gibi, daha önce etkinlikte bulunarak ediniriz; çünkü öğrenip yapmamız gereken şeyleri biz yapa yapa öğreniriz; örneğin ev yapa yapa mimar, gitar çala çala gitarcı..." (Aristoteles,2004:1103a-30/30) Dolayısıyla burada eylemde bulunan insanın ötekiyle bir iletişimi söz konusudur. Bu yüzden insanın ötekiyle olan ilişkisine bakmak gerekir.

Schleiermacher, emperyadan, insanın başkalarını ve geçmişini empati yoluyla "kendinde duyma"sını, yani anlama denen şeyi kasteder. Böylece insanın başkaları ve kendisi hakkındaki ve tarih karşısındaki empirik tavrı bir anlayıcı tavidir. Bu anlayıcı tavrın nesnesi olarak tarih, doğal değil, ahlaksal motiflere göre yönlendiğinden, bu anlayıcı tavrın niteliği de ancak ahlak öğretisi içinde çözümlenebilir. Fakat burada Schleiermacher'ın "ahlak öğretisi" diye sözünü ettiği şey, daha sonra Dilthey'in "tinsel bilimler metodolojisi" olarak nitelendirdiği şeydir.

Hermeneutiğin, aktarıcının ortaya koyduğu üründe açığa çıkarken tarihselliğinin ve dile tabi olmasının yanı sıra yaratıcılığın üst seviyeye taşınması romantik hermeneutik için vazgeçilmez olacaktır. Bu alt başlıktan çıkarılabilecek sonuçlardan biri şudur: Schleiermacher'ın paraksis ve teori ikiliğinde Kant'ın etkilerinden yola çıkarak eylemde bulunan insan, hem fenomene hem de numene tabidir. Bu durumda, Kant'ın fenomen alanı praksise yorulduğunda aktarıcının söylemeyle dilselliğe tabi olduğu, nomen alanı ise teoriye yorulduğunda anlamayla psikolojiye tabi olduğu söylenebilir.

Kant'a göre fenomen alanının bilgisinin salt öğeleri uzay ve zamandır. Kant, *Prolegomena(Kant.2002)*'da bahsettiği üzere "(...) uzam ve zamanın, sadece saf matematiğin değil, aynı zamanda zorunluklu ve zorunlu olan tüm bilgilerin ve yargıların temeline koyduğu görülerdir."(Kant,2002:10/54,2) Bunlar salt görü formlarıdır. Bu görü formları olmaksızın duyu bilgisinden bahsedemeyiz. Kant kendi yöntemine transcendental adını vermektedir. Transcendental yöntem şu ya da bu objeye yönelmiş olan bilgiyi değil, bilginin kendisini inceleyen bilgi kritiğidir. Kant'ın bu yöntemle yöneldiği alanlardan biri fenomen ve numen arasındaki ayrımdır. Numen, özü gereği bilinemez; "şeyin kendisi" olarak tanımlanan şeydir, tamamıyla belirsiz ve bilinemez olmasıyla o sınır kavramıdır. Fenomen ise, nesnelere bize göre oluşları; "görünüşleri" olarak tanımlanır. Bunların arkasında bir şeyin bulunmakta olduğu doğal olarak tasarlanır. Anlığın salt formlarının kullanılması bu esnada bir kenara bırakılıp, transcendental olmamalıdır. Yani görü formları yalnız fenomenlere uygulanarak bilgi elde edilir(Gökberk,1993:403).

"Schleiermacher'ın de bilginin oluşumuyla ilgili hareket noktası, Kant'ın, maddeye ilişkin bilginin zihin ve duyunun (yani teori ve praksisin) ortak hareketiyle ortaya çıktığı varsayımdır. Entelektüel işlev (akıl) birlik ilkesi olarak, düşüncenin formunu belirler. Organik işlev (duyu) çokluk ilkesi olarak, konuyu belirler. Akıl, kavramları oluşturur; organizasyon, Schleiermacher'ın ifadesiyle "insan varlığının diğer varlığa açık olma durumu", duyunun algıladığı konuyu kavrar. Bu iki kutup, bilgi edinmede, zaman zaman diğerine karşı ağırlık kazanır. Her ikisinde de eşit ağırlığa sahip olduğu an "temaşa" anıdır, kendini ve evreni temaşa anı. Fakat bu iki kutup birbirinden ayrı düşünülduğünde, bilginin sınırlarına ulaşılmış demektir. Organizasyon durumundaki zihin, yani duyuşal olandan ayrılmış zihin, "varlık" ve "Tanrı" gibi, onlar olmaksızın da düşünebileceğimiz kavramlar yaratır. Aynı şekilde, akılsız duyu, kaosa ve duyumlama yığına dönüşür."(Aliy,2011:67)

Bu bilgilerden hareketle Schleiermacher teori-praksis ikiliğinde Kant'ın numen-fenomen ikiliğinden etkilendiği gibi, Kant'ın transcendental yöntemini Schleiermacher'ın önbilgi dediğimiz azami bilginin, yani hermeneutik döngünün yöntemelleşme aşamasını ilişkilendirebiliriz. Burada anlaşılır kılmak açısından ön bilgi yöntemine tekrar değinecek olursak; "Parçaları anlamadan bütünü anlamak mümkün olmayacağından sıçramanın

oluşması için parçaların ardardalığından yola çıkarak sezgisel süreçle birlikte mantıksal olarak sıçrama oluşacaktır. O halde; “Hermeneutik döngü, sadece dilsel seviyede değil, aynı zamanda tartışılan “nesnel boyutta” da faaliyet göstermektedir. Konuşan ile onu dinleyen, diyalog esnasında aynı dili ve konuyu paylaşmalıdırlar. Hem diyalog ortamı seviyesinde (dil) ve hem de diyalog nesnesinde (konu) olsun, ön bilgi prensibi –veya hermeneutik döngü- her türlü anlama faaliyetinde etkindir.”(Palmer,2008:125)

Schleiermacher’ın hermeneutik döngü yöntemini ele almasında temel amaç anlama problemi olduğundan, praxis- teori ikilisi anlama sorunsalında başlangıç kabul edilmektedir. Bu yüzden hermeneutiğin söyleme ve anlamının birliği olarak ele alınıp çözümlenmesi gerekmektedir. Bir sonraki başlıkta bizzat bu problem tartışılacaktır.

2.3. Söyleme ve Anlamının Birliği Olarak Hermeneutik

Schleiermacher felsefesinin praxis- teori ilişkisinde diyalektiğin önemli bir yeri olduğunu bir önceki bölümde değinmiştik. Fakat Schleiermacher’de diyalektik, bir sistem değil; bir öğretilerdir. Diyalektik antropo- linguistik bağlamda insanlık tarihi var olduğu sürece karşılıklı konuşma olarak var olagelmıştır. Taksonomik adıyla Homo Sapiens kimi zaman belirli seslenme biçimleriyle, kimi zaman sembollerle, kendisini ifade etmiştir. Antikiteye baktığımızda Sokrates’te karşılaştığımız dialegestein yani diyalogos dediğimiz diyalektik, karşılıklı konuşmada hakikati arama çabasına karşılık gelir. Doğurtma yöntemini kullanarak kelimelerin arkasındaki anlamın derinliklerine ulaşmaya çalışmakla Sokrates, bir nevi diyalektik yapmaktadır. Schleiermacher’de bütün ifadeleri karşılıklı konuşmada dikkate almaktadır. Aynı zamanda bu ifadeler diyalektik olarak retorik ve hermeneutiği de içermektedir. Ne zamanki söyleme yani bir ifade dile getirilir, o zaman konuşma sanatı dediğimiz retoriğin diyalektik için önemi anlaşılır. Retorik beraberinde hermeneutik olarak anlama sorunsalında diyalektik ve praxis ikiliğini gün ışığına çıkarır.

Schleiermacher’e göre diyalektik praksisle iki yönden ilişkilidir. İlkin, teorik bilginin kurulması ve kurgulanması karşılıklı konuşma praksisinde gerçekleşir, bu bilgi aktif yaşamın içinde kullanılır. İkinci olarak, aktif yaşamda eylemde bulunanlar, eylemlerin amaçları ve yöntemleri konusunda birbirleriyle karşılıklı konuşma yoluyla anlaşılırlar. Çünkü pratik yaşam ve pratik bilgi Schleiermacher’de bu bağlamda oluşur(Palmer,2008:165).

Her iki durumun arka planında farklı kanaatler ve tasavvurlar olacağı için pratik yaşam ve pratik bilgi birbirlerinden pekte ayrı görülemez niteliktedir. Pratik bilgide karşılıklı konuşmada anlama, iradenin özdeşleşmesi olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla eylem ve düşünce ya da praxis ve teori ikilisinden yola çıkarsak irade her zaman bir eylemi hedefler. Schleiermacher’e göre anlamama olağanüstü bir durumdur. İfade etme ve anlamının kuralları

birbirinden farklı değerlendirilmelidir. Kırmızı rengi anladıktan sonra kırmızı rengin ne anlama geldiğini ifade etmek kırmızı rengin yorumudur; bu yüzden yorumlama farklı bir disiplindir. Yorumlama, konuşma sanatını ya da yazma sanatını yönlendiren bir disiplindir. “Konuşma, ortak doğa düşüncesinin arabulucusu ve retorik ile hermeneutik arasındaki birlikteliğin diyalektik için ortak ilişkisini açıklar”(Schleiermacher,1998:7). Düşüncenin ifadeyle ilişkisi, pratik bilginin pratik yaşamla ilişkisi hermeneutik ve retorik ile birbirine yakın şeyler üzerinde durur: Düşünce ve konuşma: Her ikisi de dile bağlıdır ve yorumlama da kullanılan dilin sınırları çevresinde karşılıklı konuşmada konuşanın düşüncesi olarak anlaşılmalıdır. Schleiermacher, hermeneutik olarak, anlama eylemini teori ve pratik ayrımında bir başlangıç noktası saydığından anlama süreci daha açık hale getirilmelidir.

Schleiermacher'ın anlamının dilsel karakteri hakkındaki görüşünü paylaşan Humboldt, dili anlamın nötr bir taşıyıcısı olarak gören görüşleri eleştirir. Ona göre konuşanın (yazar) ve dinleyenin (okurun) anlama faaliyetlerinin dışında kendi başına anlam diye bir şey yoktur. Tam tersine anlam, dilsel yeterlilik gücünü (*sprachkraft*) aktif olarak paylaşanların ortak ürünüdür. Bir diğer deyişle, konuşan ve dinleyen, zihnin ilkelerine ve paylaşılan bir dilin gramerinde vücut bulan prensiplere göre aynı anlamı birlikte üretirler(Tatar,2004:22).

Sonuç olarak Schleiermacher, yazma veya konuşma eyleminin sadece dil ile değil aynı zamanda hayat süreci ile ilişkili olduğunu söyleyerek, bir ifadenin yani söylemenin dili bir şekilde değişime uğratmaksızın kişisel hayatın bir unsuru haline gelemeyeceğine veya kişisel gelişimin bir unsuru olarak görülmeden dil süreci içinde gerçeklik teşkil etmeyeceğini ifade eder.

2.3.1. Schleiermacher'de “Anlama Sanatı” Olarak Hermeneutiğin Çözümlemesi:

Önceki başlıklarda değindiğimiz üzere felsefi hermeneutik ilk defa İncil'in yeniden yorumlanmasıyla ortaya çıkmıştı. Schleiermacher' de hermeneutiğin ana yöntemi olan anlama yöntemini bir anlama sanatı olarak hermeneutik bağlamda analiz etmiştir. Bunu yaparken evrenselci bir tutumla, tinsel yaratımı, düşünce ürünlerini onları oluşturanlar yani yazar ile yorumlayıcılarını özdeşleştirip zihinde yeniden kurgulama yöntemini kullanmıştır. Fakat hermeneutiksel bir savın büyük bir parçasını kapsayan açıklama sanatı, Schleiermacher'e göre aslında hermeneutiğin dışında kalmaktadır. Schleiermacher'in belirttiği gibi; “Açıklama, anlamının dışında açıklamaktan öte bir şey olunca, hermeneutik sunma sanatı haline gelir. Oysa sadece Ernesti'nin anlama keskinliği (*subtilitas intelligendi*) dediği şey, tam anlamıyla hermeneutiğe dahil olabilir.”(Palmer,2008:123)

Bu bilgiden hareketle Schleiermacher'in hermeneutiği, anlama sanatından ziyade bir belagat kalıpları sanatı haline getirdiğini görebiliriz. O'nun için anlama eylemi teori ve pratik ayrımında bir başlangıç noktasıdır. Yukarıda daha önceki alt başlıklarda açıkladığımız gibi, Schleiermacher için konuşmanın ya da söylemin dinleyene aktardığı ifadeye formel olarak gramatik ve psikolojik çözümlemenin anlam sorunsalı ile bütünleştiğini ve bu çerçevenin de hermeneutik olduğu açıklanmıştı. O'nun anlama teorisi içerisindeki çabası, hermeneutiğe sistematik bir özellik katmış olup kendisinden sonra hermeneutik geleneği devam ettirmiş düşünürlere öncülük ederek önyak olmuştur.

Anlama sanatı olarak hermeneutik, genel bir alan olarak değil, birçok branş halinde bulunmaktadır. Dolayısıyla o genel bir hermeneutiğin sınırlarını belirlemek ister. Nasıl ki her disiplinin kendine özgü teorileri vardır hermeneutiğin de spesifik teorileri olmalıdır. Ancak o zaman öne sürülen bir tezi konuşma esnasında ya da bir metni değerlendirirken değerlendirdiğimiz şeyin teorileri çerçevesinde anlamlandırmaya çalışırız. Metinler dili barındırdığından gramer kullanılır ve metin bu kapsam çerçevesinde ele alınır. Dolayısıyla yapılan sınır, hermeneutiğin bilim haline dönüştürülmesine karşı çıkıp onun bir yöntemden öteye gidemeyeceğini açıklığa kavuşturmak için çalışır.

Schleiermacher'den etkilenmiş olan ve tezin oluşumuna dayanak gösterdiğimiz Dilthey ile bilgi arayışıyla yola çıktığımızda hermeneutiğin görevleri olmadığını bize düşündürür. Mesela O, anlamının kanun ve prensiplerini bulma varsayımıyla tarihin üzerinde, tarihi aşan görüşlerin eksikliğini öne sürerek, Schleiermacher'in hermeneutiğin sistematikleştirilmesi ve bilim haline dönüştürülmesi eleştirisine yaklaşmaya çalışır. Schleiermacher kendi hermeneutiğini temellendirebilmek için şu soruyu sormaktadır: "Yazılı veya sözlü olsun tüm ifadeler gerçekten nasıl anlaşılıyor?" (Palmer, 2008:123) Sözlü ifadelerle baktığımızda konuşmacı ve dinleyicinin biraradallığına bağlı olarak ifade parçalarının süreç içerisinde tek tek değerlendirilmesi bir bütünselliğe ulaşması ve konuşmanın tamamında gerçekleşen bütünsellikte hermeneutik döngünün açığa çıkması olarak yorumlanmalıdır. İşiten kişi tek tek aldığı parçaların gizeminden bütünselliğe ilerledikçe bunların anlamı kendisine ilham edilir. Bu süreç hermeneutiksel süreçtir. Bundan dolayı bu süreç aynı zamanda işitme sanatıdır.

Yazılı ifadelerle baktığımızda ise, bir metnin yazarının ve okuyucunun biraradallığına bağlı olarak yazarın zihinsel süreçlerini yeniden değerlendirdiği gibi bunu tecrübe etmektedir. Yazılı ifadeler bir diyalogdan daha farklıdır. Schleiermacher'e göre diyalog konuşma esnasında konuşmanın seyrine göre dallanıp budaklanabilir hatta ona dahil ya da müdahil olunabilir. Fakat bir metin sınırlandırılmış ve bitirilmiş ifadelerden başlanıyor olması yazarın zihnindekilerin yeniden yorumlanmasını gerektirir. Dolayısıyla sözlü ifadelerde psikolojik kademe mevcutken yazılı ifadelerde gramatik kademe mevcuttur. O halde anlama sanatı ikili bir ilişkiye sahiptir. İster yazılı ister sözlü olsun her iki durumda da bir anlama çabası hermeneutik döngü

reddedilmeksizin anlama sanatına, sanat olarak anlamaya dönüşür. Bu Anlama sürecinde göz ardı edilmemesi gereken bir nokta vardır ki anlamın neye göre kime göre olduğu problemidir. O halde anlama sanatındaki bireyselliği özneliği göz önünde bulundurursak anlamının bireyselliği ve bu bireysellikten kaynaklanan problemler hermeneutik açısından nasıl açıklanabilir? Bu problemi bir alt başlık halinde bir sonraki başlığımızda inceleyeceğiz.

2.3.2. Anlamının Bireyselliği, Gevşekliği ve Sıklığı

Schleiermacher, hermeneutiği söyleme ve anlamının birliğinde sistematik hale getirirken nedenselci yönü analiz ederek evrenselci bir tutum sergilemiş ve bu noktada Schlegel'den etkilenmiştir. "O hermeneutiği evrensel bir anlama ve açıklama öğretisi haline getirmeyi denemiş ve onu tüm dogmatik ve vesileci yönlerinden çözmeye gayret etmiştir. Böylece hermeneutikte metnin esas alınan normatif anlamı arka plana çekilmiştir. Çünkü Schleiermacher'e kadar teologlar ve filologlar, hermeneutiği, sadece metnin dogmatik anlamını ortaya çıkarmada araç olarak kullanıyordu." (Özlem,1995:14) Bu yüzden onunla birlikte hermeneutikte temel dayanak olan metnin kural koyucu anlamı bir kenara bırakılmıştır. Schleiermacher'ın kendi felsefesini sistematikleştirme sürecinde dil öncelikli olmuş ve yazılı eser olmaksızın filolojik yorumlamanın çizgilerinin dışına çıkmak istenmiştir. Schleiermacher, söyleme ve anlamadaki birliği konuşma ve insanların birbirini anlaması esasıyla gerekçelendirmesi, hermeneutik geleneğe atılmış yeni bir adımdır. Bu adım Dilthey'da karşımıza çıkacak olan tin bilimleri öğretisinin başlangıç noktası olacaktır. Hermeneutiğin çözümlenmesinde bazı problemlerle karşılaşılabilir. Schleiermacher'ın "Anlama sanatındaki bireyselliği özneliği göz önünde bulundurursak anlamının bireyselliği ve bu bireysellikten kaynaklanan problemler hermeneutik açısından nasıl açıklanabilir? Sorusu hermeneutik gelenek açısından önemli bir sorudur. Schleiermacher'e göre anlamının bireyselliğinde, her bireyin bir özeli temsil eder ve bunların toplamında (Alman İdealizmi'nin de geleneği olarak) anlamının tinselliğinde genelin tine ulaşma çabasını temsil eder. Anlamın bireyselliğinde: Anlama farklılıkları, sözün rasyonelliğinden değil, 'bakış açısı' farklılıklarından doğar. Yani bir ifade, verildiği şekliyle değil de ifadede verilmek istenenden farklı anlaşılırsa bu durumun kaynağı bakış açılarının farklılığıdır. Schleiermacher'ın hermeneutiğinde bir sözde ya da yazıda anlama olağandışıdır. Ona göre olağan olan bir yazıyı ya da sözü anlamamaktır. Hermeneutik döngüde her tek parça göz ardı edilmeksizin bütündeki anlama ulaşma çabası olduğunu yukarıda "Schleiermacher'de "Anlama Sanatı" Olarak Hermeneutiğin Çözümlenmesi" isimli alt başlıkta ele almıştık. Buna göre, anlamın açığa çıkması için, parçaların süreç içerisinde tek tek değerlendirilmesi, bu parçalardan hareketle anlamın bütünselliğe ulaşılabilmesi gerekmektedir. "Genel ve evrensel olanın her zaman kendini bir tekil yolu ile ortaya koyması ve tarihin bu

anlamda sonsuz bir gerçekleştirmeler alanı olması düşüncesinin Schleiermacher'ın anlama kavramının esasını oluşturduğunu öne sürdüğümüzde bu durumun hermeneutik döngüye bir engel teşkil edeceğini görebiliriz. Çünkü böyle bir durumdan bireyin ya da tekilin, genel içerisinde hiçbir zaman tam anlamıyla çözülemeyeceği, her zaman bireye ait bir yapının kalacağı anlaşılır. O nedenle de doğa bilimlerine özgü tekili genelin altına yerleştirerek anlamaya dayalı yöntemler, hiçbir zaman diğer insanları ve onlara ait olan gerçekleri tam olarak anlamada yeterli olamayacaklardır(Bulutoğlu, 2009:82).

Schleiermacher'e göre sıradanlığın (gündelik olmanın) bireye özgü olması nedeniyle genelin anlamı bu alanda ortaya çıkamayacağından anlama tam olarak yeterli olmamaktadır. O'nun evrensel hermeneutik fikri de buradaki gevşek anlamadan kaynaklanmaktadır. Schleiermacher için anlama ve psikoloji sözün dışı ve içi gibi birbirine temas eder ve her yorum sorunsalı aynı zamanda anlama sorunsalıdır. Bu yüzden Schleiermacher'e göre gündelik yorumlama bireye özgü olduğundan, burada yanlış anlama olasılığı artar. Schleiermacher'de anlamadan kaynaklı sorunların çözümü vardır elbette. Gözleme dayalı sıradanlığın hermeneutiği yerine; gerçek bir anlama sanatı olan daha sıkı bir hermeneutik yapılmalıdır. Bundan dolayı, "Schleiermacher, yorumlama sanatı olarak hermeneutik anlamayı 'anlamaktan sakınma sanatı' şeklinde tanımlar" (Bilen,2016:75)

Schleiermacher anlamamanın oluşturduğu karmaşanın üstesinden gelinebilecek bir yol çizer; o da anlamın sıkı ilişkisidir. Anlamın sıkı ilişkisini Gadamer, ""yanlış anlamalardan kaçınma sanatı" olarak niteler." (Gadamer,2008:257) Bir konuşma eylemi, bir dilde bütünü kapsayan ilişkilerle açıklanabilir. Çünkü dildeki gelişmeler, dili yaratıcı şekilde kullanan kişilerin, (yaratıcılık romantik hermeneutik geleneği kapsar) yeni ve farklı düşünceleri ifade etmekle oluşturdukları eserler vasıtasıyla gerçekleşir. O halde diyebiliriz ki, anlama ile konuşma eylemi arasındaki veya yazı dili ile anlama arasındaki bu sıkı ilişkiden dolayı da hermeneutik, düşünme sanatının bir parçasıdır. "Anlama sanatının görevi, pozitif bir çözümü içerir. Schleiermacher bu çözümü anlamamanın gramatik ve psikolojik yorumunun yasası olarak görür."(Gadamer,2008:257) Burada değindiğimiz üzere, hermeneutiğin açığa çıkmasına önayak olan anlamamanın varyasyonlarından yola çıkarak Schleiermacher'de anlama sürecinde birbirini tamamlayan iki yöntemden daha bahsetmek gerekir. Bir sonraki başlıkta gramatik ve psikolojik olarak ikiye ayrılan bu yöntemlerden bahsedeceğiz.

2.3.3. Gramatik ve Psikolojik Yorumlama

Schleiermacher' e göre yorumlama tarihsel, sezgisel, objektif ve subjektif olarak bir eserin bütünlüğünün yeniden yaratılması ilkesine dayandırılmalıdır. Bu yüzden o, iki yöntem kullanarak bir bilim olarak hermeneutiği geliştirmeye çalışır. Bunlardan birincisi gramatik yöntem ikincisi ise psikolojik veya teknik yöntem olarak adlandırılır.

Schleiermacher'e göre, bir yazarın eserini neden yazdığını ve eserindeki fikirleri neden öne sürdüğünü anlamlandırmak için gramatik yönteme başvurulmalıdır. Schleiermacher, hermeneutiğin bir metni yorumlama ve anlama yöntemi olarak yitirilmesinin önüne geçmek istemiştir. Ona göre, bir metin yorumlanırken yazarın esas niyetini anlamak amaçlanmalıdır. Bu amaçtan referansla yorumlama psikolojik (öznel) ve gramatik (nesnel) bir özelliğe sahiptir. Gramatik yorumlama yalnız gramer değil; dil ile ilişkisinde metni yorumlama ve anlamadır. Psikolojik yorumlama, metni ortaya koyan yazarın zihinsel ve kurgusal süreçlerini yeniden yaratmayı yapar. Gramatik yöntem için iki kural vardır: Birincileyin; bir ifadenin tarihsel ve nesnel olarak anlaşılması için, ifadenin bütün dil içindeki yerini ve bir dilsel durum olarak bu ifadenin içerdiği bilgiyi tespit etmektir. İkincileyin; yazarın öznel zihin halini sezmeyle ilgili olarak kişinin zihninde bu ifadenin nasıl doğduğunu tespit etmeye çalışmaktır(Bilen,2016:79). Bu durumda eserin muhatabı olan kişi yani alımlayıcı, eser hakkındaki anlayışlarını ve eserin alımlayıcı üzerinde bıraktığı etkiyi ele alırsak her bir kişi, bir taraftan ortak insan doğasını paylaşan, bir taraftan da kendi kişiliğine özgü bir birey olarak görülür. Dolayısıyla anlamamanın kendisi, insan doğasından hareketle yazarın düşüncesini kendi kişiliğine özgü şekliyle sezmeyle araç olur. Bu da hermeneutik döngüyü kendiliğinden meydana getirmektedir. Sonuç olarak gramatik yöntemde ele almamız gereken ilk durum yazarın eserinde kullandığı dilin özelliklerini bilmek; ikinci durum bu eserden önce meydana getirilmiş ilk örnek eserlerin üslubunu bilmek ve üçüncü durum ise, bu ilk örnekleri değerlendirmek olmalıdır.

Psikolojik yöntemde ise; yine iki durum karşımıza çıkar ki, bunlar gramatik yöntemi bütünleyici yani tamamlayıcıdır. Bu iki durumu inceleyecek olursak: Birincisi: Yazarı kendine özgü bir birey olarak anlamayı sağlayacak; ikincisi yazarı belirli bir alanda belirli bir tür içinde eser veren diğer düşünürler arasında genel bir tip altında karşılaştırmalı olarak değerlendirmeye yarayacak 'sezgisel' ve 'mukayeseli' olmak üzere iki yaklaşım vardır. Sezgisel yaklaşım, her bireyin kendine özgü olduğunu; mukayeseli yaklaşım ise, kendine özgü olan bireyin aynı şekilde öteki kendine özgü bireylerin düşüncelerine de açık olmasını varsayar(Bilen,2016:81). Dolayısıyla biz birinci durum için: bir düşüncenin vermek istediği vurguyu anlayabilmek için bu düşüncenin özellikle ifade edilişindeki kelimelerin seçiliş nedenini eleştirel olarak tahlil ederek psikolojik bakış açısıyla anlamaktır. Dil düşüncenin aracı olduğunda psikolojik yöntem ağır basarken; dil düşünceyi şekillendirdiğinde gramatik yöntem

ağır basacaktır. Fakat anlamının gerçekleşebilmesi için her ikisinin de birbirinin yerine kullanılabilir şekilde birbirinin tamamlayıcısı olması gerekmektedir. Bu yöntemlerden hareketle hermeneutik döngünün nasıl gerçekleşeceği sorusuna tezin bir sonraki alt başlığında yanıt verilecektir.

2.3.4. Schleiermacher ve Hemenötik Döngü:

Önceki başlıklarda değindiğimiz üzere Schleiermacher'ın romantik hermeneutiğin temsilcisi olduğu görüşünden yola çıkarak: Hermeneutik sanatının, tarihsel ve sezgisel, gramatik ve psikolojik olarak yapılan konuşmanın ya da yazılan metnin yeniden yaratılması olarak karşımıza çıktığını gördük. Bu noktada yanıtlanması gereken hermeneutik döngünün tüm bu süreçlerle nasıl bağdaştırılabileceğidir?

Döngünün oluşması için Schleiermacher'ın de dediği gibi, bütünü oluşturan parçalara ihtiyaç vardır. Örneğin tek bir kelimenin anlamını tüm cümle içerisindeki konumundan çıkarabiliriz. Bu, bir kelimenin tüm cümle içerisinde hangi ögeyi nitelemiş olduğuyla ilgilidir. Dolayısıyla Schleiermacher'e göre, yapılan konuşmanın ya da yazılan metnin alıcıya ya da işitene vermek istediği asıl anlamın ortaya çıkması için öncelikle öne sürülen fikir hakkında asıl fikrin bağlamsal ufku olması gerekmektedir. Gadamer, bu azami bilgiye ön yargı demektedir. Gadamer'e göre bir metin yorumlanırken önyargı ortadan kalkmaz. "(...)kişinin kendi önyargılarının farkında olmasıdır; öyle ki, metin kendisini çıplak ötekiliği ile sunabilsin ve dolayısıyla kendisine özgü objektif hakikati kişinin kendi ön-anlamları karşısında açıkça sergileyebilsin."(Gadamer,2009:9) Dolayısıyla önyargı anlamının genel koşuludur. Metnin yorumlanmasında yorumcu içinde bulunduğu geleneğin önyargılarına bürünmüş durumdadır ve bu önyargıların kodlarıyla metne yönelir ve metnin esas anlamını bulmaya çalışır. Yorumlayıcı ya da işitenin de verilen fikre yönelik olarak azami oranda bir ön bilgiye sahip olması gerekmektedir.

Schleiermacher'e göre, kırmızıyı bilmeyen bir kişiye kırmızıyı anlatmak zor olduğu kadar, o kişiden kırmızının verdiği bilgiyi anlamasını beklemek de yanlış olacaktır. Dolayısıyla hermeneutik döngüde verilmek istenen fikirde anlamın ortaya çıkmasında iki şeye ihtiyaç vardır. Birincileyin sezgi; ikincileyin sıçrama. Parçaları anlamadan bütünüün anlaşılması mümkün olamayacağından sıçramanın oluşması için parçaların ardardalığından yola çıkarak sezgisel süreçle birlikte mantıksal olarak sıçrama oluşacaktır. O halde; "Hermeneutik döngü, sadece dilsel seviyede değil, aynı zamanda tartışılan "nesnel boyutta" da faaliyet göstermektedir. Konuşan ile onu dinleyen, diyalog esnasında aynı dili ve konuyu paylaşmalıdırlar. Hem diyalog ortamı seviyesinde (dil) ve hem de diyalog nesnesinde (konu) olsun, ön bilgi prensibi -veya hermeneutik döngü- her türlü anlama faaliyetinde

etkindir.”(Palmer,2008:125) Parça ve bütün arasındaki diyalektik ilişki ile biri diğerinin anlamını verir. Anlama bu nedenle döngüselidir. Nitekim bu noktada konuyla ilişkili olarak Gadamer’in hermeneutik döngünün özneliği ve nesneliği hakkındaki görüşünde: Schleiermacher bu hermeneutik parça-bütün ilişkisini hem objektif hem de sübjektif boyutlarıyla ele almıştır. Nasıl tek bir kelime cümlenin total kontekstine aitse, aynı şekilde tek bir metin de yazarın çalışmalarının total kontekstine, yazarın çalışmaları ise edebi türün ya da edebiyatın bütününe aittir. Keza yine yaratıcı bir anın tezahürü olarak aynı metin, yazarının iç hayatının tümüne aittir. Tam anlama bu objektif ve sübjektif bütün içinde gerçekleşebilir. Bu teoriyi izleyen Dilthey “...bütünün anlaşılmasına imkan sağlayan "yapı" dan ve bir "orta noktada merkezileşme" den söz eder. Bununla O, daima bütün metin yorumlarının ilkesi olmuş olan şu ilkeyi tarihe uygulamaktadır: metinler kendi şartları içinde anlaşılmalıdır. Ancak sorun, bunun dairevi anlama hareketinin yeterli açıklaması olup olmadığıdır.”(Gadamer,2009:41) Buradan referansla yorumun her iki yönünün de bulunması gerektiğinden ve bunların sürekli birbiriyle birlikte olduğundan bahsetmek mümkündür. Schleiermacher’in tekil ifade edilen bireyselliğin anlaşılması için geliştirdiği psikolojik yorumlama yaklaşımı, hermeneutikte yeni bir açılmadır ve Dilthey’in çalışmaları başta olmak üzere, kendinden sonraki birçok çalışmayı etkileyecektir. Hermeneutiksel döngüde Schleiermacher’i üstadı sayan Dilthey’in hermeneutik döngüsünde parça bütün ilişkisine ek olarak anlamın tarihselliğinden yola çıkarak bütünsellikteki anlam ortaya çıkacaktır. Anlamanın ‘sıkı anlama’ ve ‘gevşek anlama’ olarak derecelendirilmesi ilk kez Schleiermacher’de ortaya konmuş bir düşüncedir. Bu ayırım daha sonra Dilthey tarafından da elementer anlama ve yüksek anlama olarak tekrar ele alınacaktır. Yine Schleiermacher’de önceki başlıklarda değindiğimiz düşünce eylem ilişkisi Dilthey’da “hayatın görünüşleri” olarak karşımıza çıkacaktır.

Schleiermacher’in hermeneutik gelenek içinde yapmış olduğu yöntem arayışları ve insani ve tarihsel olanı anlamayı içeren kapsamlı düşünceleri, gerek romantik hermeneutik gelenek içerisinde gerekse de çağdaş hermeneutik üzerinde geniş etkiye sahip olmuştur. Nitekim Schleiermacher’da anlamanın gramatik ve psikolojik süreçte ortaya çıkışı Dilthey’da tarihsellikte ve deneyimde ortaya çıkacaktır. Tezin ikinci bölümünün de Dilthey’in tin bilimleri ve tabiat bilimleri ikiliğinden yola çıkarak, hermeneutik döngü ve anlama sorunsalını, anlama kavramından hareketle nasıl ele aldığı ve bu bağlamda anlamayı, tarihsellik bağlamında deneyim ve ifade kavramlarıyla nasıl ilişkilendirdiği çözümlenmeye çalışılacaktır.

3. ROMANTİK HERMENEUTİĞİN SORGULANABİLİRLİĞİ; TİN BİLİMLERİNİN YÖNTEMİ OLARAK HERMENEUTİK

Çalışmanın birinci bölümde Dilthey'in tarihsel tinsel dünyayı açıklama modeline temel teşkil eden hermeneutik döngü ve anlama sorunsalını temellendirmek amacıyla Schleiermacher'in romantik hermeneutiği, söyleme ve anlamının birliği bağlamında anlama sanatı olarak ele alındı. Bu amaçla "anlama sorunsalı"nda anlamada ortaya çıkan bireysellik, gevşeklik ve sıklık açılarak hermeneutiğin gramatik ve psikolojik ikiliğine değinildi ve hermeneutik döngünün gelenek içindeki görünümü açıklandı. Böylelikle tezin ikinci bölümünü oluşturan "Tin Bilimlerinin Yöntemi Olarak Hermeneutik" in Dilthey tarafından nasıl ele alındığını açıklamak için gerekli zemin oluşturuldu.

İkinci bölümün konusunu oluşturan Tin Bilimlerinin Yöntemi Olarak Hermeneutik Dilthey ve onun anlama kavramına olan katkısı bağlamında ele alınıp çözümlenecektir. Doğa bilimlerinin konu alanının özsel karakteri, insani eylemden bağımsız kendine özgü bir gerçekliğe sahip olmasıdır. Bu nedenle doğa bilimleri kabaca doğa yasaları vasıtasıyla zorunlu olarak koşullanan nesnel bütündür. Doğa bilimlerinin konu alanı ile ayırımında Tin bilimlerinin konu alanının özsel karakterini ise, insanlığın kültürel mirası oluşturur. Bu kültürel miras; gelenek içinde insan, Dilthey'in söylediği gibi istemenin bağımsızlığını, edimlerinin sorumluluğunu, kişisel bağımsızlığıyla düşünebilme ve benimseme olanağına sahiptir. Kendisini diğer canlılardan ayıran söz konusu bu tarihsel olanaklar realitesi içinde bulan insanın, etkileşimde bulunma, değer yaratma ve amaçlar koyma gibi yetileri, kültürel varlık alanını meydana getirir. Dolayısıyla toplumsal -tarihsel bir niteliğe sahip olan tin bilimleri, zorunlu olarak koşullanan nesnel bütünden farklı olarak iradi insani eylemlerin biçimlendirdiği bir realiteye (gerçekliğe) sahiptir.

İstemeye bağlı olarak yaşamsal alanda bireysel tecrübeler vasıtasıyla yaratılan olgular, tin bilimlerinin temel dayanağıdır. Bu dayanaklar; toplumsal-tarihsel gerçekliği oluştururken, dilde varolan kazanımları, kültürel ve tarihsel mirası, gündelik yaşantıda varolan gelenekleri, değişimleri ve yenilikleri açığa çıkarmada zemin oluştururlar. Dilthey'a göre bireysel tecrübeler aracılığıyla açığa çıkan yaşamsal ifadeler vardır ve o, anlamının ve anlamaya dayalı bireysel ifadelerin değişik şekilleri arasında ayırım yapar. Bireysel ifadeler yaşantı dünyasında kendini gösteren ve insan algısıyla kavranabilen tin bilimlerinin ifade edilmesini yansıtan bir tarzıdır. Bu yüzden yaşantı ifadeleri ile anlama arasında özsel bir ilişki vardır. Dilthey'da anlama bilmenin en geniş anlamda herkes tarafından bilinen bilgiye erişmeye çabalayan zaman dilimi olarak kavranıldığı yerde, genel bilme olarak yer alır. "Duyulara verili olan işaretler aracılığıyla içsel gerçekliğin bilinmesini sağlayan yöntem, anlama denir."(Dilthey,2011:93) Ona göre anlama ilgiye bağlıdır. Dilthey ilgiyi insanın duyularını harekete yönelten özsel istek olarak tanımlar. İlgi

sınırlıysa anlama da sınırlıdır. Yani kişinin bir konu hakkındaki yönelimi duyularını ne kadar harekete geçiriyorsa o konuya yönelme isteği yani ilgi de o kadar artar. Metinlerin, tinsel yaşamı ve tarihi anlamamız açısından herhangi bir niceliğe sahip olmayacak derecedeki önemi, insanın içselliğindeki kapsayıcı ve nesnel olarak anlaşılır ifade yapılarının sadece dilde bulunmasında temellendirilir. Bu sebeple anlama sanatı kendi orijinini, insan varoluşunun tarihe geçmiş kalıntılarında ya da yorumlanmasında bulur. Dilthey'a göre açıklama sanatı uygulanırken kişiye özgü çoklu kurallar bütününe içine düşer. Bu kurallar arasındaki uyumsuzluktan, insanın varoluşunda büyük öneme sahip eserlerin açıklanmasında ortaya çıkan değişik yöntem savaşlarını gerektiren ihtiyaçlarından hermeneutik bilimi doğmuştur. Hermeneutik bilimi metinlerin açıklanması sanatının öğretisidir. Gadamer'e göre anlamayı yöntemsel olarak kullanmak modern tarihi ve tin bilimlerini diğer bilimlerden ayıran önemli bir özelliktir. O, gündelik yaşantıda 'bir tarih duygusuna sahip olma' olarak adlandırdığı tin bilimlerini, gelenek bilincini, tarihinin, yöneldiği geleneği kendi anlamı içinde anlamaya çalışma ve buna yönelebile yetisi olarak tanımlar.

Burada yazılanlardan hareketle Dilthey'in anlama sorunsalına yaptığı en büyük katkılardan biri, yaşamı göz ardı etmeden insan bilimlerinde açığa çıkan hermeneutik tin bilimlerini açıklamasıdır. Dolayısıyla anlamaya yönelmenin sadece metin çözümlemesiyle ya da yorumlamasıyla sınırlı kalmayıp, bunu yanı sıra, anlamın insanın insanla olan ilişkisinde aramanın olanaklı olduğunu yaşam ifadeleri üzerinden analiz etmiş olduk.

3.1. Bilim ve Bilgide Olguculuk ve Tarihselcilik tartışması: Alman Tarih Okulu ve Tin Bilimleri

Alman Tarih Okulu içinde yetişmiş Dilthey, kültür tarihçisi ve biyografi yazarıdır. Tarih bilimine ait sorunları bizzat tarih biliminin içinden gelerek felsefi yönelimle incelemiştir. Buna ek olarak Dilthey çağdaşı Herder ile yaptıkları çalışmalarla 19. yüzyıl Almanya'sının başat eğilimi olan tarihselcilik düşüncesine büyük katkı sağlamıştır. Nitekim Dilthey 'in tin bilimlerini temellendirme girişimi Alman İdealizmine özellikle Hegel'in spekülatif idealizmine karşı görüşler geliştiren Herder'den büyük etkiler taşır. Bilindiği gibi Alman Tarih Okulu, Alman İdealizminin ve Aydınlanmacıların evrenselci ve epistemik sınırlara bağlı kalan ilerlemeci tarih anlayışlarının somut olarak analiz edilemeyeceği görüşünden hareket etmişlerdir. Alman Tarih Okulu'nun bu görüşü, Herder'in her çağı kendi özgünlüğü içinde yorumlanması gerektiğine ilişkin düşüncesini temel almaktadır. Herder'in Alman Tarih Okulu'na yön veren bu düşüncesi 19. yy'da Alman ulusunun tarihine yönelik yoğun bir araştırmayı etkinlik haline getirmesiyle sonuçlanmıştır. .

Herder tarihte sürekli bir ilerlemenin olamayacağını, süreç içinde belli zaman dilimlerinde sıçramalar olabileceğini savunmuştur. Bu sıçramayı ise insanın yapıp etmeleri yani humanite belirleyecektir. Alman Tarih Okulunun amacı, Alman Ulusunun birliğine uygun Alman tarihi araştırmalarına yoğunlaşmaktır. Bunun yanı sıra bu okul Herder'in etkisiyle hümanite tasavvuruna tabi olan evrensel bir tarihe de yönelmiştir. Onlara göre "Ulus bir organizma gibidir. Her halk kendi organik yapısına uygun belirli bir etkileşim içindedir, devlet bu organizmanın temel organı olan kalp ya da beyin gibi düzenleyici bir işlev olarak betimlenir. Bu noktada amaç kendisinin bir parçasından yola çıkarak bütünü görmeye çalışan tarihsel bir betimleme olsa da, geçmişe dair empirik bilgi az olduğundan bütünlüğe kesin bir şekilde ulaşamaz."(Aşkın,2017:84) Bu nedenle Alman Tarih Okulu'nun yaptığı çalışmalar içinde yaşanan tarihsel süreçten geçmişe doğru yönelse de spekülatif bir tarih felsefesine dönüşmemiştir.

Yukarıda ele aldığımız evrensel tarih anlayışı Herder'den başlayarak Alman Tarih Okulu'na kadar sürer. Herder'le birlikte yeni dönemde mevcutlaşan tarihsellik anlayışlarında sivrilen özellik olguların genel yasalar altına değil, kendi teklikleri içinde ele alınmasıdır. Burada teklikten tümele, parçadan bütüne anlayışı, hermeneutiğin yöntemi haline gelmiş hermeneutik döngü anlayışına da uygundur. Dilthey da, insanın eylemleriyle ortaya çıkan tarihsel-toplumsal alana özgü bilginin, doğa bilimlerindeki gibi genel yasalar altında değil, insan doğasının bütünlüğüne yönelmekle ortaya çıkacağını savunur. Dilthey, Yeniçağ bilgi kuramının bilim ile doğa bilimini eşdeğer tutmasını eleştirmiştir. Olgucu bilim geleneğine göre, insan için olumlu olanın yalnız olgular olduğu savı doğrudur. Pozitivizm terimini ilk kullanan da olgucu tutumun öncüsü sayılan Auguste Comte'dur. Comte'a göre bilim olgulara dayanmalıdır. İnsan kafasının soyutlamalarından doğmuş olan metafizik, deney ve bundan ötürü de bilgi alanımızın dışındadır. Nesnelerin kendilikleri de bilinemez. Bilim bu gerçekdışı ve bu bilinemezliğin arasındaki alanda, sadece duyularımızla algıladığımız deney ve gözlemlerin konusu olan olgularla uğraşabilir. Daha açık olarak, gözlerimizin önünde olup biten olgular ne ruh ne de özdekle açıklanamazlar. Comte'a göre ruhçuluk kadar maddecilik metafiziktir(Hançerlioğlu,1993:238). Ona göre, hukuk, politika, yasa gibi unsurlar toplumsal normlara bağlı etik değerler taşıdığından göreceli bir anlama sahiptir. Doğan Özlem'in de belirttiği gibi, "bilim normatif (kural koyucu) olamaz ancak nometik (kural ortaya koyucu) bir etkinlik olabilir. Çünkü Kant'ın yaptığı ayrıma göre, normatif disiplinlerin başvurduğu normlar, "akıl ideleri"dir, yani pratik aklın ürünleridir. Onlar köken olarak bir ahlaklılık (moralite), gereklilik taşırlar; oysa bilim, olması gerekenle (Sollende) değil, tam tersine ancak olan (Seiende) ile uğraşır."(Özlem,2012:193) Dilthey bilimin ve Alman Tarih Okulu'nun kural ortaya koyuculuğuna karşı tarihsel- toplumsal gerçekliğe yönelerek tinsel bilimleri kuramsal bir yetkinliğe ulaştırmayı hedeflemiştir.

J. G. Droysen ve L. Von Ranke romantik hermeneutiğin sürdürülmesini sağlarken; aynı zamanda Alman Tarih Okulu'nun da öncülerinden sayılırlar. Dilthey'in Herder, Goethe, Kant ve Ranke geleneğiyle ilgi kurduğu yer, tin bilimlerinin doğuş yeri olan Almanya'dır. Fakat o dönemde tin bilimlerine olan yönelim tarzı Dilthey'in tarzından daha farklıdır. Çünkü dönemde Yeni Kantçıların etkisi hakim olduğundan süregelen düşünüş tarzları Kantçı epistemolojik gerekçelendirme tarzına yakındır. Öyle ki, ki tin kavramı nesneleştirilerek insan bireyselliğinin bir değer bilimi haline getirilmiş ve bu bilimin bilgisinin ölçütü doğa bilimsel yasa ölçütü yanına iliştilmiştir. Yeni Kantçılığın getirdiği bu gelenek Rickert'in doğa bilimleri ile kültür bilimleri ve doğa bilimsel kavram çizgileri üstüne yazdığı kitaplarla, 1900-1914 yılları arasında egemen olmuştur. Pozitif bilimin son dönem düşünürleri, kavramlarla çalışan filozoflara tepki alıp felsefi genelleştirme tarzını ve deneysel bilimin kalıntılarına işe yaramaz görüp bu girişimi işlevsiz bulmuşlardır. Dilthey, Yeni-Kantçılığın ayırımına vardığı 'olgu-değer' ikilisine dayalı metod anlayışını onaylamak istememiştir. Bunun yerine, insan deneyimindeki hangi faktörlerin tıpkı Kant'ın kategorileri gibi tarihselliğin kategorileri olduğunu tespit etmeyi amaçlamıştır. Dilthey'in araştırmalarını, 'tarihsel aklın eleştirisini yazmak' olarak tanımlamasının nedeni onun, olanaklı bir tinsel bilimin alanını, kapsamını ve sınırını belirlemek suretiyle tin bilimlerine üstünde yükselebileceği meşru bir yöntem sunmasıdır.

"Kant, Saf Aklın Eleştirisi'ni yazmak suretiyle, doğa bilimlerinin yöntemini felsefi olarak meşrulaştırmış; aynı zamanda da, doğa bilimlerinin sınırlarını çizmiş oldu. Dolayısıyla doğa bilimleri, sözcüğü Tanrı hakkında konuşursa, Kant'ın eleştirel felsefesinden sonra bu saçma görülür. Çünkü saf aklın sınırları içinde bu tür metafizik konular bilinemez. Dilthey'da Kant'ın yaptığını bilimsel bilimler için yaparak, insan bilimlerinde meşru bilginin sınırlarını çizmek ister." (Bilen,2007:102)

Bu yüzden Dilthey, özgünlüğünü tinbilimsel araştırmanın yaratıcı gücünden alarak, bu bilimlerin sistematik veriminden hareketle kendi tarzını geliştirmeyi amaçlamıştır. Ona göre, insanlık tarihsel olduğundan bütün olarak kavranamaz. Bundan dolayı anlama içinde bulunduğumuz dönem içinde gerçekleşir. İçinde bulunduğumuz dönem ise bütünsellikteki parçalardan biridir. Hermeneutik döngünün oluşabilmesi için bu parçalardan hareketle bütüne ulaşmak gerekir. Her dönem kendi niteliklerini kendinde barındırdığından her dönem birbirinden farklıdır. Bu yüzden her dönem kendi içinde anlamlandırılmalıdır. Parça bütün ilişkisi tekil ve tümel ya da spesifik ve evrensel olarak nitelendirilebilir. Fakat bu hermeneutik döngüye hizmet eden bir ilişkidir. Anlama bu tikelliği kavrama ile kendini açılır. Tarihselciliğin kökeninde de her dönemin kendi içinde ele alınıp değerlendirilmesi argümanı temel bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Deneysel metodun tin bilimlerinde pratiğe geçmesinin bir biçimi de tarihsel metottur: Tarihte mümkün olduğu yeterlilikte veri analizi yapmak ve bu analizlerden tümevarım yoluyla tarihte varlığını sürdüren evrensel nedensel

kurallara erişmek için, gelecekteki olayları tahmin etmek amaçlanır. Bu geniş alanı anlayabilmek, yani tarihselliği etkileyen çokluk alanını analiz edip açıklayabilmek için pek çok girişim olmuştur. Örneğin Vico, dilbilim ile hukuku tarih bilimine dahil etmiştir. Herder ise beşeri tarih ile doğal tarihi bir arada kullanmak istemiştir. Buradan referansla Dilthey'a göre, tarih felsefesi sayılan bu tutumlar farklı bakış açılarını yansıttıkları halde, metafizik olmanın ötesini geçememiş, bunlardan hakikatin ürünü çıkmamıştır. Tarihselcilik, bilgi ve bilim kavramlarına empirik bakış açısıyla yönelmiş hatta bilgi ve bilimin tinsel-tarihsel-kültürel boyutlu bir anlamının ürünü olduğunu savunan akım olarak günümüze kaynaklık etmiştir. Pozitivistler ise, bilginin kaynağını deneyimde bularak empirizm ve bu bilgi görüşünde gözlem ve duyuların aracılığıyla doğa bilimlerinin gelişmesine katkı sağlamışlardır.

Olgucu tutumun toplumu inceleyen bilimler alanında yetersiz kaldığı savı, daha 19. yüzyılın ortalarından beri işlenen bir savdır ve olguculuk-tarihselcilik tartışması da büyük oranda bu sav dolayında yoğunlaşır. Olguculuk, 19. yüzyılın ortalarında August Comte'un çabalarıyla, genel çizgileriyle "doğa bilimi"ni örnek alan bir "toplumbilim" (sosyoloji) yaratmak istemiştir. O andan başlayarak bir bölüm toplumbilimci doğa bilimini örnek alan bir "toplumbilim" üzerinde ısrar ederek olgucu tutumu kendilerine rehber kılmışlarsa da bir başka bölüm toplumbilimci (ama öncelikle filozoflar) toplumsal gerçeklik alanının doğabilimsel yöntemlerle ele alınmasının sakıncalar doğuracağını belirterek, bu gerçeklik alanının doğabilimsel yöntemlerden farklı yöntemlerle ele alınması gerektiğini ileri sürmüşlerdir(Özlem,2012:17).

Dilthey da Comte'un yarattığı sosyolojiye karşıdır. Çünkü doğa bilimlerinin merkezinde salt olgu vardır; oysa tin bilimleri anlamı merkeze alır. Tarihsellik, pozitivistlerin ve birçok bilimlerin yaptığı gibi sadece deney ve gözlemlerle uğraşmak yerine olgu ve durumları yaşamın içine yerleştirerek anlamaya çalışır. Bundan dolayı tin bilimlerine yönelmenin yöntemi doğa bilimlerinin yöntemleri olmamalıdır.

Tinbilimci akım, 1870'li yıllarda Almanya'da felsefeye yöneldiği sırada, doğabilimci akım ile tam bir karşıtlık içindeydi. Tin bilimleri, klasik mekanik içinde yetkinliğe ulaşmış görünen doğa bilimleri karşısında, kendi özgül haklarını savunmak zorunda kalmışlardı. Doğabilimci pozitivism yanında, daha sonra Husserlci fenomenalizm ile de savaşmak zorunda kalmıştır. İki bilim grubu arasındaki karşıtlık, hafiflemiş de olsa, bugün de devam ediyor. Dilthey bu karşıtlık içinde tin bilimlerinin özgül haklarını savunur ve onlara bir felsefi temel kazandırmak isterken, öbür yandan bu karşıtlığın aşılmasına da gayret etmiştir(Özlem,2003:52).

Tin bilimleri şöyle açıklanabilir: İnsan bilimlerinin, pozitivist anlayışın egemenliğinden kurtulmak istemesinin nedeni de onun doğa bilimlerinden farklı alanının özgüllüğünden gelmektedir. İnsani bilimler nesnel olmadığından dolayı anlama dayalı bilimlerdir. Bu nedenle Dilthey için tarihsel bilginin dayanağı bilgi kuramsal değil, tarihseldir. Bilgi her tarihsel süreç ya

da dönemde, o tarihsel süreç ya da dönemin çerçevesini oluşturan tinselliğin, yani tarihin bir ürünüdür. Sonuç olarak tinsel olan yaşanan, benimsenen, toplumsal değer ve epistemik formların tümünü kapsayan fakat anlaşılmayı bekleyen bir bütündür. Dilthey, doğa bilimlerinin bilim anlayışlarını ve bilgiyi nesneleştirmelerinin en büyük sebebinin pozitivist anlayıştan kaynaklandığını görmüştür. Bu bağlamda tin bilimlerinin metodolojisini kurarken Dilthey, tarihsel olumsuzluğu içselleştirmiş bir yaşama felsefesi oluşturmayı amaç edinmiştir. Çünkü Ona göre, tinsel dünya ancak böyle bir temellendirmede gerçek anlam ve içermeye ulaşacaktır.

Bilgiyi bilimle, bilimi de doğa bilimleriyle bir tutan pozitivist anlayış Dilthey'in temel problemini teşkil eder. Her iki bilgi alanının nesnelere farklı olduğunu düşünen Dilthey'in hedefi, bu nesne farklılığından hareketle insan bilimi, kültür bilimi gibi adlarla andığımız tarihi ve beşeri tüm bilimleri içine alan ve kendi özgün bakış açısı gereği tinsel bilimler diye adlandırdığı bu bilimleri doğa bilimlerinin denetiminden kurtarmaktır(Gökay,1996:31).

Dilthey'a göre metafizik yorumlamalar da, doğa bilimsel/pozitivist yorumlamalar da, insanı ve onun içinde bulunduğu yaşamı anlama konusunda başarılı olamamıştır. Bu yüzden bilimde olgucu tutuma karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışın detaylarına bir sonraki başlıkta yer verilecektir.

3.2. Dilthey'in Olguculuk ve Tarihselciliğin Aporia'ları ile Savaşı:

Dilthey, kendi bilim anlayışına göre olgucu dediğimiz pozitivist bilim geleneğine karşıdır. Onun, olguculuğun doğruluk ve yanlışlık yargılarını sistematik gözlem ve deney yoluyla değerlendirmesi sebebiyle evrenselci bir yaklaşım sergilediğini söyleyebiliriz. Olgucular için anlamın konumu, önermenin olgusal olup olmamasına bağlıdır. Yani, bir önerme deneye ve gözleme tabi tutulabiliyorsa anlamlı, fakat deneye ve gözleme tabi tutulamıyorsa anlamsızdır. Dolayısıyla onlar için olgusal olmayan metafizik, sanat, etik gibi önermeler doğrudan doğruya bilim dışı kabul edilmektedir. Oysa Dilthey'a göre insanı ve onun etkinliklerini (sanat, kültür vs.) konu edinen tinsel bilimler, önceleri metafiziğin güdümündeyken, doğa bilimlerinin başarılarının ardından tinsel bilimlerin güdümüne girmiştir(Dilthey, 1999: 12). Fakat metafizik yorumlamalar da, doğa bilimsel/pozitivist yorumlamalar da, insanı ve onun içinde bulunduğu yaşamı anlama konusunda başarılı olamamıştır. Dilthey bu başarısızlığı Antikiteden 18. Yüzyılın ortalarına kadar felsefe tarihinin süregelen kendisinin de karşısında olduğu tarih dışı, teolojik ve metafizik yöneliminde temellendirmektedir. Adı geçen gelenek, yaşamı yüzeysel ve mantıksal bir dizgede yorumladıklarından bilinçten uzaklaşmışlardır. Bu bağlamda Dilthey'a göre, felsefe yapmanın metafizik yönelimi varlık, teolojik yönelimi ise Tanrı olmuştur.

19. Yüzyıl felsefesinde Hegel ile birlikte tarihselciliğe olan ilgi artmakla birlikte evrenselci felsefenin totalitarizmi bir buhran oluşturmuştur. İnsan bu totalitarizme boyun eğdiğinden kendini göremez hale gelmiş; anlamın açığa çıkması engellenmiştir. Hegel'e göre tarihsellik, "Geçmişte olup biten her şeyin, geçmişte kalmasına rağmen etkisini etkisini sürdürdüğü halidir" ve 'sürekli tarihsel etkinlik' olarak anlaşılmalıdır. Ama Hegel'e göre kavramı felsefi anlamıyla daha çok birinci şekliyle ve 'insan tininin tarihsel varoluş tarzı'nı nitilemekte kullanmak gerekir. Hegel, Felsefe Tarihi Dersleri'nde, bizi Grek felsefesine bağlayan derin ve içten bir ilişki olduğunu, bu yüzden 'Greklerin kendilerini nasıl anladıklarını bilmenin bugünkü özümüzün kaynağına inmek ve bu özün bilincine varmak için gerekli' olduğunu belirtir. Hegel'e göre, bir çağın, bir dönemin, bir halkın 'kendilerini nasıl anladıkları' konusundaki, yani kendi 'tinlerinin varoluş tarzı' hakkındaki bilinçleri, onların kendi 'tarihselliklerinin bilinci'dir."(Özlem,2012:94)

Anlama sorununa Greklerden yola çıkarak katkı yapan Hegel, daha sonra evrenselci tarih anlayışından dolayı kendisinden önceki metafizik ve teolojik yapılandırmanın etkisi altına girmiştir.

Hegel felsefesinin çözülmesiyle birlikte, Logos ve Ontos, Mantık ve Varlık arasında kendiliğinden anlaşılır, apaçık sayılan denkleşim, artık nihai olarak yıkılmıştır (...) Apriorici tarih felsefesine yönelik eleştiri açısından bakıldığında Kant'ın eleştirisinin çekim çevresi içinde bir yenilenme olmuştur şimdi. Dünya tarihinin salt akılsal konstrüksiyonunun yadsınmasından ve tarihsel bilginin de deneyimle sınırlandırılmasından sonra, Kantçı eleştirinin problemi, yani salt doğa biliminin imkanı problemi, artık tarihsel dünya için de kendini göstermiş oluyordu. Tarihin en azından doğa gibi tinin bir kendini gösterme şekli olarak düşünülmesi halinde, insan düşüncesinin tarihi ne şekilde bilmesi gerektiği, başlı başına bir problemdir(Gadamer,2013:175).

Buradan çıkan sonuç şudur: Bir yazının ya da sözün tarihsel olarak yorumlanabilmesi için deneyimden bağımsız olmaması gerekir. Hegel felsefesinde ve pozitivist akımın getirdiği düşünce biçimlerine baktığımız zaman, logos fikrinin evrensel bir ön kabul olduğundan ya da mantık ile diğer bilimlerin kurulduğu ilişkide tek düzeliğe dayanan bir totolojiyi içinde barındırır. Bu noktada Dilthey'in Tarih Okulunu ve pozitivist akımı eleştirmesinin en büyük sebeplerinden biri de saf olgu ve olaylara bağlı kalmalarıdır. Tin bilimlerinin epistemolojik temellerini kurmak isterken özellikle pozitivist bakışı eleştiren Dilthey, bu bakış açısının insanı anlama konusundaki yetersizliklerini ortaya koymuştur. Ona göre insana ve insanın yapıp etmelerine doğa bilimsel yöntemle yaklaşmak, insanın içinde bulunduğu dinamik akışı gözden kaçırmak anlamına gelir. "Doğa bilimlerinde insan, herhangi bir konuyu ele alırken onu kendisinden bağımsız olarak düşündüğü için karşısına konumlandırır. Dolayısıyla bu bilimlerin yönteminin tin bilimlerinde uygulanamamasının başlıca nedeni, tin bilimlerinin konusu ile bu

konuyu işleyecek olanın aynı olması -insan olması- ve insanın kendisinin dışına çıkamamasıdır.”(Vanleene,2012:161) Burada anlatılmak istenen insanın varoluşçu felsefenin ortaya koyduğu gibi öznel bir varlık olmasıdır. Bu bakımdan nesnel verilerle insanı anlamak imkansızdır. Dilthey’e göre tarihsellik tin bilimleriyle olanaklıdır, “İnsanın tarih içinde ne’liğini (mahiyetini) yapan tarihsel olup bitmeler içinde insanı hem oluşturan hem de insanın oluşturduğu bir şey olarak, bizzat tinsellikten başka bir şey değildir. Bu tinsellik ise, sadece ve sadece insana özgü ve insana aittir; onu yapan ve sonunda onunla özdeşleşecek olan bir tanrısal tin vb. yoktur. Dilthey’a göre tinselliğe tanrısallığı bulaştıran Hıristiyanlık olmuştur ve Hegel de Hıristiyanlığın yaptığını devam ettirmiştir.” (Özlem,2012:95) Dilthey’e göre “...kendi hedefini kendi içinde taşıyan ve kendi varlığının bütünlüğü içinde bir değer gerçekleştiren psişik varlık, kendi birliği içinde ayrı bir bütün, kendi varlığının şuuruna sahip olan başlı başına bir dünyadır. Her psişik birlik belli bir topluluk içinde tarih ve kültür içinde yer alır.”(Manav,2014:32) İnsanın tarihselliğini ve tinselliğini bir kenara bırakan olguculuk, insanı doğabilimlerinin araştırma konusu haline getirerek empirik yöntemlerle evrenselci bir tutum sergilemiştir. Oysa Dilthey, tinbilimleriyle doğabilimlerinin ele aldıkları konular açısından farklı gerçeklik sahalarına sahip olduklarını ve bu ikisinin konuları ve yöntemlerinin farklı olduğunu iddia etmiştir.

Bu nedenle O, insan bilimlerini pozitivistin tutarsızlıklarından kurtarmak için insani deneyimin tarihselliğini gözler önüne sermeye çalışmıştır. Dilthey, “İçsel yaşantının ifadelerinin nesnel olarak geçerli yorumlarını elde etme metodlarını geliştirmeyi amaç edinmiştir. Aynı zamanda, beşeri bilimlerin, tabiat bilimlerindeki norm ve düşünce tarzını ele alıp sosyal bilimlere uygulamasına da sert bir şekilde karşı çıkmıştır.”(Palmer,2008:137) Tarihsellik, yaşamda bütünselliği içinde deneyiminin gerçekleştiği ortam olarak beklenti ve hatırlamanın birlikteliğinin özümsemesidir. Yani deneyimde karşımızda duran bir vazoya bu vazodur demektense vazunun bir tarihte bir mekanda birileri tarafından hediye edilmiş olma olasılığını anlamaya çalışmaktır. Dolayısıyla deneyim, karşılaştığımız “şey” ile ilgili olarak basit bir tanımlama yapmaktansa onun bir kültüre, yaşanmışlığa ait olduğunu anlamaya çalışmaktır. Gadamer’in : “(..), Tarih bilimi önceden düşünülmüş olan şeyi yeniden düşünür” (Gadamer,2003:177) şeklindeki sözleri yukardaki açıklamamızı özetler niteliktedir.

Dilthey, tabiat bilimlerinin indirgemeci ve mekanik bakış açısından kurtulmak ve bu olaya tam uyan bir yaklaşım bulmak için sosyal ve sanatsal ifadelerini anlamaya yönelik bilimlere uygun bir metodoloji geliştirme projesini gerekli görmektedir(Gadamer,2003:139). Dilthey için gerçeklik, “Sosyal-tarihsel” olarak görünen dünyanın bizzat kendisidir. Bu, içsel ahlaki emirler ortak, duygu ve reaksiyonlar kümesi yaygın güzellik deneyiminin oluşturduğu dünyadır. Biz bu içsel insani dünyaya, iç gözlem yoluyla değil, yorumla, hayata dair ifadeleri anlamak yoluyla, yani insanın fenomen üzerinde izlerini çözümleyerek nüfuz edebiliriz(Gadamer,2003:144). İnsanın içinde bulunduğu ortamın etkileri onun kültürel

inşasının temellerindedir. Burada dış dünyanın gözlemlerine bağlı bir fenomenden bahsetmiyoruz. Fenomen izler içinde yaşanmışlığı barındırır. Yani “nesnel olarak elde edilmiş” olan “anlam” ,olgunun kendisiyle birlikte gelir ve anlam aslen geçici olup bir kişinin hayatsal bağlamı çerçevesinde tanımlanır(Gadamer,2003:151). İnsanın özneliği göz önüne alındığında, insan, bütünsel olanı hermeneutik olarak yorumlarken anlamın açığa çıkmasını umut eder. Evrensel bir yorum getirme çabası saçmadır. Ya da sadece olgulara saplanarak açıklamak da saçmadır. İnsan için önemli olan, olmuş olanın ya da olacak olanın tarihsellikte birlikte var olduğu düşüncesidir. Bu insan zihninin şekillendirmesiyle var olan bir yapıdır. Burada zihinsel oluşturmanın var olması, öznelci bir düşünce sisteminin var olması gerçekliğini değiştirmez.

Evrensel değerler olgulardan çıkarılamaz. Dolayısıyla doğa bilimlerinde evrensel bilinebilirken tin bilimlerinde evrenselin bilgisi bilinemezdir. Çünkü ilkinde açıklama hakimken ikincisinde anlama hakimdir. Bu yüzden tin bilimlerinin konularına değerler bağlamında bakılabilir. Değerler de önceden öngörüldüğü için yorumlayıcı bunları kendi yaratım koşullarına göre yeniden tasarlayacak ve tin bilimleri öznellikten kurtulamayacaktır. Dilthey'a göre bu öznellikten kurtulmanın yolu tarihseliktir. Tarihsellik Dilthey'in anlatmak istediği geçmişi, şimdiyi ve geleceği içinde barındıran ortak insanlık deneyimidir. Tarihsel insan deneyimlerinin tümü bütünsellikte yaşantı deneyimini içinde barındırır. Dilthey, insan deneyimini düşüncelerinin odağına yerleştirirken tarihsel bilinç sorunsalını hermeneutik yaklaşımının merkezine taşır.

3.3. Dilthey'in Tarihsel Bilinç Analizi:

Dilthey'in tarihsel- toplumsal gerçekliğe yöneliminde isteme, arzulama, amaç koyma ve bilme isteği toplumsal olguları doğa bilimlerinden ayırma noktasında merkezi bir öneme sahiptir. Dilthey'e göre Alman Tarih Okulu' nda bu tutumlar eksik kalmıştır. Shleiermacher ve Dilthey'a göre bunun nedeni, tarihselliğin başlı başına 'anlaşılmaya çalışılan' metin belge ve kalıntıları anlamayı güçleştiren başat bir unsur olarak ele alınmasıdır. Bu nedenle “Tin bilimlerinin temellendirilmesinde merkezi bir role sahip olan tarihsellik boyutu aşılması gereken bir sorun olarak ele alınmaktadır. Şöyle ki tarihsellik vurgusu, anlamaya konu olan şey için değil, onu anlayan için yapılmaktadır.”(Gülenç,2017:152) Buradan referansla temasa geçtiği şey ile ilgili bilgi edinmeye çalışan özne, sahip olduğu bilgisel çerçeveyi tarihsel bir kökende sorgular. Tarihsel bir bilinç eşlik eden temel kavramlar arasında yaşam ve deneyim vardır. Deneyim, anlamının bir kolu olduğunda onun hakkında söylenen şey bir bilimsellik taşır, bu haliyle deneyim yaşamın içinde sürekli bilinç hali olarak yer alır. Özne tarihi anlamak için deneyimi terk etmek yerine, kendinin tarih içinde yaşadığını farkında olması, yani tarihsel

bilinci taşıması gerektiğini bilmelidir. Dilthey, “Deneyimin geçiciliği konusundaki ısrarıyla, insanın dünyada varoluşunun “tarihselliği” iddiasına bir zemin sunmuştur. Tarihsellik, temelde insan deneyiminin geçiciliğinin ifadesidir.

Bu durumda şöyle bir soru sormak gerekir. Neden tarihsel? Buna göre, şu anı sadece geçmiş ve gelecek çizgisinde anlayabiliriz, fakat bu durum bilinçli bir çaba olmayıp, bizzat deneyimin yapısına nakşedilmiştir.”(Gülenç,2017:152) Dilthey’a göre “tarihsel bilinç, tinin diğer tüm şekillenmelerinden üstünlüğü olan, bunların karşısında yüksek bir konumda kendine yeterliğin keyfini çıkaran bir bilinç değildir. Tarihsel yaşamın üzerinde yükseldiği temel, bu yaşamdan öylesine çözülmez/ayrılmaz bir şeydir ki, tarihsel yaşamın kendisi kendini tarihsel olarak anlama imkanını, yine kendisinden elde etmektedir. Bu nedenle tarihsel bilincin önünde yer alan, yaşama gerçekliğini doğuran öncel bir bilinç yoktur. Dilthey'a göre hiç bir düşünürün nesnel tıne katkı sağlamayı amaçlayan Hegel'in yaptığı gibi, kendi özgül yaşama kavrayışına ait ölçütleri, bir gelenek içinde yer aldığını unutarak, tarihsel yaşama sokma hakkı yoktur. İnsan kendini ancak kendi tarihinden hareketle anlayabilir. Bu yüzden tarihsel bilinç kendisini, içinde bulunduğu geleneğin içe bükümlü tarihinden hareketle bir ilişki içinde anlar.”(Özlem,2013:204)İnsan kendisini içinde bulunduğu geleneğin etkisiyle bileceği için yine tarihselliğe tabidir. Bu anlamda kendini bilmenin bir tarihsel belirlenim içinde olduğu ve aynı zamanda olduğu söylenebilir. Bu tinsel bilincin yaşamda tarihsel olarak köklendiği anlamına gelir. Dilthey, Hume, Locke ve Kant'tan etkilenmiş olsa da, bilinç analizini onlardan farklı bir biçimde yapar. Çünkü onların öznesi psikolojik ve tarihsel niteliklerden yoksundur. Dilthey'a göre insan düşünen ve tasarlayan olmasının yanında, hisseden, arzulayan ve amaçlayan toplumsal-tarihsel bir varlık olarak salt teori varlığı olmanın ötesindedir. Dilthey'ın Alman Tarih Okulunu eleştirdiği noktalardan biri de tam da bu noktada tarihsel olay ya da durumlara psikolojik bilinç analiziyle yaklaşmayıp, epistemolojik olgular çerçevesinde yaklaşmalarıdır. Dilthey, Alman Tarih Okulunu epistemoloji ile psikoloji arasında bağ kurmadığı için eleştirir. Alman Tarih Okulu toplumsal tarihsel olayları bilince dayalı olaylar olarak açıklayarak gözleme dayalı bir yöntem kullanmamıştır. Dilthey okulun, bu yöntemle tinbilimlerinin unsurlarına ulaşmasını imkansız görmüş ve yaşamın deneyimlerine nüfuz edemedikleri noktasında eleştirmiştir. Dilthey'a göre, bilimler deneye tabidir. Deneye tabi olan şeyler ise bilinç koşullarından geçerek iç deneyimde açığa çıkar. Tin bilimlerinin uygulanabilmesi için, insanın tasarlama, özgürleşme, isteme gibi kendisini diğer canlılardan ayıran yetileriyle, bilinç koşullarına dayanan zemin oluşturulmalıdır. Tin bilimlerinin uygulanabilmesinde dikkat edilecek husus, zihinsel süreç ve alternatifi sunulmayan maddi ilişkilerin birbirine eşit olmadığını tespit etmek ve bununla zihinsel süreçlerin, maddesel bir yetiye indirgenmesini engellemektir. Bu yüzden Dilthey, irade özgürlüğü ve bilinç bütünlüğüne sırtını yaslayarak, zihinsel olanın fiziksel olamayacağını öne sürer. Dilthey, fiziksel olanın insan üzerindeki etkisini

dışlamamakla birlikte, birini diğerine indirgemenin yanlış olduğunu, -psiko/fiziksel birlik- in hayatı inşa ettiğini kabul etmek gerektiğini düşünür. Psikoloji doğal ilkeleri gerektirdiğinden dolayı ilkeseldir ve ancak ve ancak araçtır. Dilthey de anlamayı açığa çıkarmaya yardımcı olan sempati duygularını benimsemiştir. Bu benimseme temelde psikoloji aracılığıyla tarihsel boyutlarda yapılan bilinç analizinin tin bilimlerinin açıklanabilmesi ve savunulabilmesinin de ilk halkası olmuştur.

Dilthey, çalışmalarının başlangıcında yaşantının bir deneyim olarak bilinçle ve bilinç edimleri ile bağlantısını görmüş ve yaşantıyı, felsefi bir etkinliğin ana kavramı olarak incelemiştir. Yeniçağın açıkladığı şekilde transendental bir bilincin olanaklı olmadığını savunan Dilthey, buradan referansla tarihsellik ve tarihsel bilinç terimlerini inşa etmiştir. O'na göre bilinç, her zaman bir şey ile ilgili, bir şeyi amaçlamış, biricik ve bölünmez bir yaşantıdır. Bu nedenle psikoloji, Dilthey'in felsefi tutumunun belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Onun duygudaşığa yaptığı bu vurgu her türlü evrenselci ve nesneleştirici yaklaşımlara eleştirel bir yaklaşım olarak ele alınmalıdır. Çünkü Dilthey'e göre Ortaçağ teokrasisinin, Pozitivistlerin ve Hegelci evrenselci tutumların ve metafizik anlayışların duygudaşıktan ne denli uzak olduğu ve totaliter bir tavır sergiledikleri tartışmasızdır. Bu yüzden Dilthey, insanın yaşam ve deneyimsel yönüne dikkat çekmek için insanın hisseden amaçlar koyan ve tasarlayan bilincini sistematik ve metodolojik bir düzleme yerleştirmek istemiştir.

Doğada bulunan nesnel bütünlüğünde var olan gerçekliği, insan bilincine aldığı anda, bu olguları iç deneyimle birleştirerek bilgiye dönüştürür. Tin bilimleri, temelde bu olguları analiz etmeyi ve tinsel bilgilerin temel unsurlarını ele alırken nesnel bütünlüğünden yola çıkarak kendine özgü yapılanmayı oluşturur. Bu noktada Dilthey, tıpkı saf aklın kategorileri gibi, tarihsel aklın kategorilerini oluşturur. Bunlar: "1) Parça-bütün kategorisi, 2) araç-amaç kategorisi, 3) güç ve kuvvet kategorisi, 4) iç ve dış kategorisi ve 5) değer kategorisi."dir.(Bilen,2016:102). Dilthey'a göre, bilginin sadece algıya ya da olguya dayandırılabilmesi düşüncesi bütünlüğün içindeki tek bir parçaya takılıp kalmayı gerektirir. Oysa bütünselde, anlamı ortaya çıkaran tüm dönemi içinde kapsayan ve yaşantı denilen geçmişin izleklerini şimdinin içinden geleceğe taşıyarak amaç koyan insanlar arası ilişkiler ağı, bir tarihsel- toplumsal örüntü meydana getirir. Bu örüntüye yön veren şey ise tekrarı olmayan özgün niteliğe sahip öznel tarihsel yaşantı deneyimleridir. Öyle ki bu yaşantı deneyimleri tin bilimlerinin temel ilgi odağı olarak tarihsel ve toplumsal gerçekliğini oluşturur.

Gadamer tarihi, öncelikle mevcut olanın kabul edilmesi çerçevesinde ele alır. Tarihin hareketi hep önceden verilmiştir; bundan dolayı yapılması gereken şey onu kabul etmek ve geleneksel anlamda devam ettirmektir. Bu teoride tarihin öznesi kendisini aktif bir özne olarak değil, pasif bir özne olarak görür. Geleceğe doğru sadece geleneğe başvurma anlamında aktif

olabilir. Bu ideoloji tarihi güçsüzlüğün bir ifadesi olarak Almanya'yı işgal eden güçlerin işgaline boyun eğmek gibi bir anlayışı benimsemiş gözükmektedir.

Gadamer geleneksel anlamda mevcut olan tin bilimlerine doğa bilimleri ve “sosyal teknokratların” yanında özel meşru bir alan belirler. Her bir tin bilimini tek başına bir bilim olarak kendi sonuçlarıyla ilişkili öncelikli refleksiyon bağlamında belirli bir çerçeveye oturtur; böylece doğa bilimleriyle tin bilimleri arasında cereyan eden pozitivistlerle anti-pozitivistler arasındaki faydasız tartışmayı aşma ümidini taşır ve her bilimin toplumsal anlamda meşruiyete sahip olan yerini sağlamlaştırmaya çalışır. Gadamer bunu somut bir dünya tecrübesinden ya da tarihsel anlamda belirli yaşam pratiklerinden hareketle yapmaz, aksine davranış tarzlarını ontolojik anlamda kurmaya çalışır. Böyle bir davranış tarzında birey her türlü tecrübeye karşı kendi “açıklığını” korur; fakat aynı zamanda sahip olduğu görüşün mevcut geleneğe ve otoritelere karşı meşruiyete sahip olmasına dikkat etmelidir(Topakkaya,2016:283).

“Dilthey, insanın “bütüncül oluşum”unun ne olduğu sorusuna, onu tarihsel gelişmesi içinde izlemekle yanıt verebileceğimizi belirtmiş olur. Bilgi problematiğine de ancak tarihsel gelişimi içindeki bu total kimlikten yola çıkılarak geçilebilir. Bu total kimlikse, daima, “tekil insan varoluşunun başka insanlarla etkileşimi içinde oluşur”(Özlem,2012)Çünkü Dilthey’a göre “bana kendi psikolojik hallerimi bildiren iç deney, tek başına alındığında, bende kendi bireyselliğimin bilincinin doğması için yeterli değildir. Beni her şeyden önce kendi bireyselliğimi ancak başkalarıyla karşılaştığım zaman deyimliyorum”. Oysa yeniçağın bilgi kuramı, birey ya da bilgi kuramsal teknik adıyla “özne”nin olabilirliğini sağlayan bu “başkalarıyla karşılaşma” olayını, bu temel pratik-tarihsel olayı atlamıştır. Böylece yeniçağın bilgi kuramında, dış dünya bazı “salt tasarımlar” altında tanınan bir fenomenler topluluğu olarak görülmüş ve bilgi bu fenomenler topluluğu hakkındaki duysal malzemenin bu “salt tasarımlar” altında işlenmesinin ürünü sayılmıştır. Oysa “özne”nin olabilirliğini bu başkalarıyla karşılaşma sağladığı gibi, bizzat özne, bu başkalarıyla karşılaşma olaylarının zamansal toplamı olarak tarihin ürünüdür ve o bu haliyle öznelarasılık zemininde tamamen toplumsal bir şeydir.”(Özlem,2012:80)

Deneyim anlamın ortaya çıkmasında temel unsur olduğunda bilincin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, yaşam ve bilme arasındaki ilişki tarihi anlamının olanak koşulu olarak karşımızda durmaktadır. Bu anlamda Dilthey’in Alman Tarih Okulunda bulunduğu eksiklikler, pozitivistimin evrenselci tutumuna dair yaptığı eleştiri ve yine Doğa bilimcilerin de nesneleştirici bilim anlayışlarından yola çıkarak sorun haline getirdiği felsefesi, bütünsellikte ‘yaşamda anlam’ arayışında temellenmektedir. Çünkü anlam arayışı, tarihi anlamaktır, aynı zamanda tarihi anlamak, kendini anlamının yoludur. Kişinin varoluşunda tarihsel olduğunu bilmesi, deneyimi reddetmeyişi, onun, psikolojik olarak da tinsel bilgiyle bağdaşabilecek bir bilinç taşıdığına göstergesidir. İnsanın salt aşkınsal bir ben olmaması doğa

ile ilişkisi içinde köprü görevi gören yetisinin salt theoria değil; yaşam deneyimini de içine alan anlayış bir etkin ekzistens olmasını gerektirir. Sonuç olarak Dilthey'a göre insanı anlamada, anlamın ortaya çıkmasının temel dayanağı, insanların inançlar ve normlar bütünlüğü içinde olmaları, insanın amaç koyan varlık olmasından kaynaklanır. Ve insan, yaşam ifadelerini kendi yaşamının içinden gelen ilişkiler bütünlüğü içinden çıkarır. Dilthey'da insani toplumsal olanın tarihsel olması kaçınılmazdır. Bu nedenle tarihsellik aynı zamanda tinselliktir. Bu noktada Dilthey'da anlama, tarihsel-tinsel dünyayı açıklama modeli olarak karşımıza çıkacaktır.

3.4. Tarihsel-Tinsel Dünyayı Açıklama Modeli Olarak Anlama

Anlama çabası, felsefe tarihinin her döneminde var olan sıradanlaşmış bir etkinliktir. Bu etkinlik daha felsefenin başlangıcında, hemen hemen tüm doğa düşünürlerinde kaosun içinde bir kosmos olduğu düşüncesine zemin hazırlayan bir anlama ve anlamlandırma etkinliği ile başlamıştır. Söz konusu başlangıç anlama çabasının bilme isteğine dönüşmesiyle felsefe tarihindeki bilme problemine zemin hazırlamıştır. Sofistler anlamayı daha agnostik bir tavra sürükleyip göreceli olduğunu savunurken, Sokrates doğurtma yöntemini, Platon diyalog yöntemini, Aristoteles kategorileri, Roma Felsefesi ise daha skolastik kadenci bir tutum sergileyerek anlama problemini iradeyle sınırlı tutmuştur. Ortaçağ anlama sorunsalını teolojik, Modern felsefe ise, özne merkezci epistemolojik bir çerçeveden hareketle doğuştancı ya da deneyimci bilgi edinme sorunsallarını felsefeye taşıdılar. Tarihsel olarak baktığımızda Dilthey'a göre tüm bu yaklaşımlar yaşantı ve deneyim kavramlarını anlam felsefenin anlam arayışının dışında tutular. Oysa Dilthey için felsefe bütününde kendi tarihi olarak özsel anlamda tarihsel ve toplumsal usun bir anlama ve anlamlandırma etkinliğiydi. Bu nedenle Dilthey, felsefesini "anlamı açığa çıkarma " etkinliği olarak nitelendirdi.

Dilthey' göre hermeneutik, "anlama"dan yola çıkarak tarihsel-toplumsal dünyayı bir açığa çıkarma etkinliğidir. Temel dayanağı ise doğa ile kültür olayları arasındaki ayrımlardır. Dilthey'in metodolojik hermeneutiğinde, İnsanın içinde yaşadığı insani-tarihsel dünya, özü bakımından doğal dünyadan farklıdır. Bu dünyayı insanın kendisi kurar ve kurulumda kendi istekleri, düşünceleri, umutları ve kaygıları etkindir. Bu nedenle öncelikle insanın kendisinin bu özsel olanağının anlaşılması gerekir(Manav,2014:29). Dilthey'a göre insanı ve onun aktivitelerini (sanat, kültür vs.) problem edinen tinsel bilimler, önceleri metafiziğin egemenliği altındayken, doğa bilimlerinin yetkinliklerinin ardından tinsel bilimlerin egemenliği altına girmiştir. Fakat metafizik yorumlamalar da, doğa bilimsel/pozitivist yorumlamalar da, insanı ve onun içinde bulunduğu yaşamı anlama konusunda başarılı olamamıştır. Oysa tinsel dünya doğa

bilimlerinden ayrı olarak insan yaşantılarından hareketle içinde duygulanımları, deneyimi ve yaşantıyı barındıran; bunlarla birlikte yol alan oluşturulmuş bir dünyadır.

Dilthey, tarihselciliğin bilgiden çok, yaşam ve deneyimi gerektirdiğini öne sürmüştür. Ona göre insani olan tinsel ve tarihseldir. Bu nedenle içinde bulunduğumuz kültürel tarihselliğe salt akıl ile yaklaşılamaz. Bu anlamda Dilthey için her çağ kendi tarihsel-kültürel perspektifini yansıtır. İnsan başarılarının oluşturmuş olduğu kültürel bir bütünlük olarak tinsel dünya sanıldığı gibi metafiziksel bir anlam barındırmaz. İnsanın içinde bulunduğu tarihsel-kültürel döneme bir iç deneyim sayesinde anlam vermesi, onun tinselliğini açığa çıkarır. Bu anlamda Dilthey'a göre, tarihi bilmek için fazla çabaya ihtiyaç duyulmaz. İnsanın geçmişi ve içinde yaşadığı dönem kısaca insanın tarihsel olduğunun bilinci bu dünyayı anlaması için yeterlidir. Ona göre hayat geçmiş, şimdi ve geleceği içinde barındıran karmaşık bir tecrübeler bütünü olarak bir süreçtir. Tecrübenin en önemli niteliği, yaşanan bir zamansallık olması dolayısıyla tarihselliği de içinde barındırmasıdır. Dilthey için insan zihninde yaşantı tecrübesinin tamamı böyle bir açıklık ve önem teşkil eder. Tecrübeye tabi olan şimdiki zaman, geçmişin izlekleri ve geleceğe dair tahminlerin bütünselliği ile bir anlama sahiptir. Bu, geçmiş ve geleceğin şimdiki zamana tabi olarak yaşantıya dahil olması anlamına gelir. Bu durumda insan zamansal bir varlık olarak ontolojik bağlamda tarihi hem anlayan hem de oluşturmaktadır. Çünkü Dilthey'a göre, tinsel olan yaşanan, benimsenen, toplumsal değer ve epistemik formların tümünü kapsayan fakat anlaşılmayı bekleyen bir bütündür.

Dilthey, doğa bilimlerinin bilim anlayışlarını ve bilgiyi nesneleştirmelerinin en büyük nedeninin pozitivist anlayıştan kaynaklandığını görmüştür. Bu sorunsalda her iki bilimin nesnelere farklı olduğunu ve tarihselliğe tabi olmadığını görmüştür. Bu yüzden felsefesini kurarken tarihsel olumsuzluğu içselleştirmiş bir yaşama felsefesi oluşturmayı düşünmüştür. Gadamer' göre Dilthey yaşama felsefesini oluştururken tarihsellikte problem teşkil eden tarihsel bilincin göreceliliğidir. Tarihsel bilincin göreceliliği aslında sonsuz bir yaşama etkinliğine de işaret eder. İnsanın kendini açılma olanaklarının sınırsızlığı, bu görecelik içerisinde kendini gösterir. Fakat bu açıklamalar tarihsel akıl ile gerçekleşecektir. Tarihsel akıl vasıtasıyla anlama bütün tarihsel analiz bölgesini içerecek biçimde genişler. Fakat Gadamer'e göre böyle bir genişleme olanaklı değildir. Tinin açıklanmasında en büyük yöntem anlamadır, Dilthey'in felsefesinin temelinde de anlama zirvedir. Tarihselcilik, her toplumun bir yaşam tarzı olduğunu tin kavramına tutunarak açıklar, dolayısıyla evrensel bir kültür bilgisinden söz edilmez. Dilthey' göre bu yüzden kesin anlam değil, anlamlar çokluğu vardır ve tarihsellik yaşanmışlık ile ilişkilendirilebilir. Bu yüzden Dilthey'ın tarihsel-tinsel metodolojisi görecelik olarak adlandırılır. Oysa Dilthey, sürekli göreceliliğe düşmemek için, yaşantı ilişkilerini bir bütün olarak anlayabileceğimizi belirtir. Tarihin zamansallığa tabi olması süreklilik fikrini

kumpasa düşürür. Bu yüzden yapılması gereken, geçmişin şartlarını görmek, geleceğin hedeflerini tasarlamaktır.

3.5. Tin Bilimlerinin Temellendirilmesinde Hermeneutik Model:

Önceki bölümde bahsettiğimiz üzere Schleiermacher'de psikolojik yorumlamadan bahsederken, hermeneutik modeli ortaya koymuştuk. Onun hermeneutik yönteminde metni anlamının temelinde, okuyucunun ya da alımlayıcının metin hakkında yaratma sürecinden bahsetmiştik. Bu ön hatırlatmadan hareketle Dilthey'in hermeneutik ile ilgili düşüncelerini en evrensel anlamda üç dönemde ele alabiliriz: İlk dönem Schleiermacher'den etkilendiği üzere psikolojiyi tin bilimlerini anlamada bir metod olarak geliştirmeyi amaçlayarak betimleyici psikolojinin gelişmesini sağlayan yazılar yazmıştır. İkinci dönem tarihi bir yaşam felsefesi olarak görüp, doğanın deney alanı olduğunu ve tarihin de tin bilimlerinin deney alanı olduğunu savunduğu dönemdir. Üçüncü dönemde ise, hermeneutiğe ya da anlama metoduna dayanarak tin bilimlerinin metodunu sistematik hale getirmek istemesidir. Bizim bu başlık altında ele alacağımız dönem hermeneutik dönemdir. Dilthey'a göre sanat olarak açıklama ve yorumlama, belirli prensipler ve kurallarla biçimlenerek gelişir. Hermeneutik model de bu kuralların temellendirme gereksiniminden doğmuştur.

"Bu açıklama sanatı derece derece, düzenli olarak ve ağır ağır, doğanın deney yoluyla sorgulanması sanatından daha fazla gelişmiştir. O, filologların kişisel dehalari ve virtüozlukları içinde ortaya çıkmış ve pekişmiştir. Böylece doğal olarak o da ilk planda, açıklamanın büyük virtüözleriyle veya onların eserleriyle kurulan kişisel bağ aracılığıyla başkalarına aktarılmıştır. Fakat aynı zamanda her türlü sanat kurallarına dayalı olarak hareket eder. Bu kurallar güçlüklerin nasıl aşılacağını öğretirler. Bunlar kişisel sanatın verimini aktarırlar. Bu yüzden bu açıklama sanatının dayandığı kuralların öğretimi pek erkenden ortaya çıkıp gelişmiştir. Ve bu kurallar arasındaki uyumsuzluktan, yaşamsal öneme sahip eserlerin açıklanmasında ortaya çıkan değişik yönelimler arasındaki savaştan ve kuralları temellendirme gibi zorunlu bir ihtiyaçtan, hermeneutik bilimi meydana çıkmıştır. Bu bilim, yazılı eserlerin açıklanması sanatının öğretisidir."(Özlem,2011:96)

Hermeneutik için en önemli araçlardan birisi yazılı yapıtlardır. Çünkü yazılı yapıtlar geçmişini anlamak için iyi bir yansıtıcıdır. Bu vesileyle yazılı eserlerin hangi prensip ve kurallarla biçimlendiğini bulmak o eserin yorumlanmasını gerektirirken hermeneutik temel bulmak da temel amaç olmaktadır. Hermeneutik, tin bilimlerinin temel kavrayış modeli olarak bilgi bilimsel bir teori olarak ele alınır. Anlama, tüm bilimler için vazgeçilmez bir koşuldur. Dilthey, her dönemin kendine özgü bir bütünselliği olduğunu söylerken, bununla, yorumlayıcının

herhangi bir dönemin temel değerlerini ve yavaş yavaş o dönemin kendine özgü tinselliğini tam olarak anlamayacağını savunmuştur. Çünkü kişi, bugün belli bir tinsel donanım içindeyken bile, geçmişin değerlerinden oldukça farklı bir değerler ağı içindedir ve kişinin ona az çok yabancı olan, geçmişte kalmış değerleri tam olarak anlama olanağı da bu nedenle kısıtlıdır. Anlamayı mümkün kılan işaretler ve ifadeler bir toplumda dil, hukuk, din, sanat gibi taşıyıcı kurumlarda sabitleşir. Dil bunların içinde en önemli taşıyıcı öğedir. Bir tarihsel dönemin özelliğini veren tüm değerler dil yolu ile taşınır. Bundan dolayı yapabileceğimiz şey, geçmiş, dilsel ürünleri, yazılı yapıtların dilini yorumlayarak anlamak, yani hermeneutik yapmakla sınırlıdır. Bu yüzden Dilthey, tin bilimleri için ana yöntem öğretisi olarak hermeneutik modeli sunmuştur.

Dilthey'e göre, Schleiermacher'ın metinleri anlama problemini genelleştirmek amacıyla genel olarak anlamanın metodu ve ilkelerini belirleme problemini çözmek için geliştirdiği hermeneutik karşımıza çıkar. Dilthey ise bunu bir adım daha ileri götürerek, bütün beşeri bilimler için bir metod geliştirme çabası olarak görür (Bilen, 2007:87). Dilthey tin bilimlerini doğa bilimlerinin kontrolü dışında tutmak istediğinden yeni bir metod arayışına girmiştir. Oysa Dilthey'in benimsediği anlamacı hermeneutik model Gadamer tarafından eleştirilmiştir. Gadamer'e göre Dilthey, Tin bilimlerinin doğa bilimlerinin denetiminden kurtarmak isterken kendisinden önceki yorumbilimcilerin de etrafında dönüp dolaştığı metod fikrine yönelimi değişmiştir. Ona göre Dilthey, doğa bilimlerin dış deneye dayalı metod anlayışının yerine iç deneye dayalı metod anlayışını önermiş olmasına rağmen, doğa bilimlerine dönüş yapıyor gibi görünmektedir. Çünkü Gadamer'e göre metod fikri pozitivist gelenek tarafından bilimin temel özelliği olarak benimsenmektedir. Bu nedenle Gadamer'e göre Dilthey'in metod fikrine bağlılığı doğa bilimlerinin çabasına geri dönmekten öteye gitmemiştir.

Hermeneutiğin orijinal konumu, ardından Dilthey'in 1890'ların yapısal psikolojisi açısından en azından ilk hermeneutiktir. Ona göre her zaman zaten içinde yaşadığı deneyimlerin ve zihinsel işlevlerin anlamlarını belirlediği yapısal bir bilinç bağı vardır. Onun felsefesi, benliğin bu bağı başkalarıyla ortak bir ittifak ortamı içine yerleştirir, böylece benliğin deneyimine erişimi, temsili anlamların dahil edilmesi yoluyla olur. Başkalarının anlaşılması, kişinin kendi deneyimlerinin daha da belirtilmesine hizmet eder ve böylece bireyin kendi kişiliğini tanımlamayı mümkün kılar (Rudolf, 2002:17).

Dilthey, tin bilimleri için temel metodunun sınırını hermeneutik olarak çizmiştir. Bu sayede her şeyden önce insanın kendilik bilincine ulaşması sağlanmış olur. Bu yöntem olarak, insanın kendi tarihini anlaması bakımından ilk adım olarak görülür. Dilthey tin bilimlerinin metodunu anlam temelli kurarken açıklamacı bilimlere sırtını çevirmiştir. Kendisinden önce dinsel, edebi metinleri anlamaya yönelik hermeneutik yöntemler geliştirilmişti, tarihselliğe genelleştirici bir tutumla yaklaşıyordu oysa Dilthey, bu yöntemi alıp tarihselliği insan bilimleriyle açıklamış, anlamayı yaşantının içine yerleştirmiştir.

3.5.1.Yaşam İfadeleri ve Anlama:

Dilthey'da Tin bilimlerinin öznesi Schleiermacher'da olduğu gibi, anlayan ve yorumlayan, kendisini başkasını yerine koyarak insan hayatının ifadelerini anlamaya çalışan bir özne değildir. Tin bilimleri ifade kavramını daha geniş bir boyutta ele alır. Bu kavrama basit el kol hareketleri, jest ve mimikler dahil edildiği gibi, yazılan yapılan yapıtlar kurumlar gibi kültürü ve tarihselliği yansıtan her şey bütününde yaşam ifadeleridir. Yaşam ifadeleri, en evrensel anlamda edimler ve tarihsel olaylar karşısındaki tavırlar şeklinde veya dilsel terimler yoluyla hayatın açığa çıkmasıdır. Böylece dilsel terimler, insanın yaşantı içindeki durumundan kopabilir; fakat edimler için böyle bir kopuştan bahsetmek mümkün değildir. Aslında burada karmaşık görülen şey olguyla karşı karşıya kalma durumudur. Yaşam ifadeleri bir objeye işaret edebileceği gibi, bir zihinsel içeriğe de işaret eder, hatta bunları insanlık için anlaşılır kılar. Dolayısıyla bu ifadeler, içeriği kadar onların arka planında duran zihnin ruh halini de anlaşılır kılar. Dilthey'a göre yaşama, kişinin başkalarıyla birlikteliği ve ilişkilerinin bütünlüğüdür. Kişisel bilinci farkına varmak için ancak bir ötekiyle ilişkiye geçmek gerekir. Çünkü bilinç bu vesileyle kendisini bulur. Birliktelik yaşama bütünlüğünde vazgeçilmezdir. Bu durum insanı ve toplumsallığı içeren, tarihsel ve yaşamsal olgulardır. Doğa bilimleri ise, doğa kurallarına sayısal soyutlamalarla erişir. Doğal olguların aksine bilimselliği sağlam tinsel olgulardan söz etmek gerekir. Tinsel olgular, toplumsallıkta tarihsel olarak süregelen şeylerdir. Bu nedenle Dilthey için tinsellik tarihselliktir. Yaşantılar aynı zamanda gerçeklik alanı olduğundan bu alanda, kurallar, normlar ve değerler toplumsal ve tarihsel bir nitelik taşırlar. Doğa bilimlerinin zorunlu nedenselliği tabii yasaları bu yaşantı formlarıyla kıyaslanamaz.

Bu bağlamda Dilthey'da yaşamsallık anlamının ve yorumlamanın konusudurlar. Ona göre, sadece şu anda görünmeyen gelecekteki olaylar geçmiş ve şimdiki olayların gerçek anlamını ortaya çıkarabilir. Dilthey, geleceğin "anın aldatmacalarını" her anın gerçek önemini açıklığa kavuşturarak düzelttiğini ileri sürmüştür. Sadece yaşamını bir bütün olarak görme konusundaki girişimlerinde bir insan, yapısı hakkında tam olarak bilinçlenir. Böylece, sadece hayatın sonunda nesnellik iddia edebilecek bir otobiyografi yazabilir(Bulhof,2012:vol2).

İnsani olanın tarihsel ve kültürel mirası olması onun anlama yöntemiyle açıklanabilirliğini gösterir. Her çağ kendi döneminin yaşantısını yansıttığından kendine özgü yaşam ifadelerine sahiptir. Bu yüzden tin bilimlerinin temel metodu Dilthey için yaşamdır. Buradan referansla hermeneutik yazıya dökülen yaşam ifadelerini anlamaktır(Arslan,2007:14). Dilthey'daki bu anlam, yalnızca teorik akılsal bir yolla bilinemez; çünkü anlam, içsellığın dışa vurumu olarak insan etkinliklerinin tümünü kapsar ve içsellığın dışa vurumudur. Bu nedenle

insan, evreni değil kendini anlar ve bilir. Bu da insanın özünün, hermeneutik bir içselliğe sahip olduğunu gösterir(Arslan,2007:36).

Dilthey'in amacı: İçsel yaşantının ifadelerinin nesnel olarak geçerli yorumlarını elde etme metodlarını geliştirmektir. Ona göre, sanat olarak açıklama ve yorumlama, belirli prensipler ve kurallarla biçimlenerek gelişir. Hermeneutik model de bu kuralların temellendirme gereksiniminden doğmuştur. Açıklama ve yorumlama kavramları aynı zamanda ifade ve temsil edici kavramlara karşılık gelir. Dilthey, bu sanattan yola çıkarak, insani tarihsel çerçeveyi ve bu çerçevedeki tekilleşmeyi insanların anlamasını sağlayan araç olarak görür. Ona göre insanlığın kendisini bulduğu yer sanattır. Yaşama hakkındaki gelişme yine yaşam içinde duygu ve düşünce zenginliği gibi formlar ile kendini sergiler ve; gelişme insanlığı da olgunlaştırır. İfade ve temsil edici sanat, insanlığı çevrelemiş olan yaşantıların dar çerçevesini genişletir. O, bilinmez ve zorlu iç gözlemde yerleştirilmiş yaşama ilişkisini, yeniden üretimin aydınlanmış, açıklanmış haline yükseltir. O, yaşamın insanlığın, duyuşal doğa bilimsel kavrayışından dahagüçlü bir kavrama potansiyeli içerisinde nasıl görüldüğünü gösterir ve insan yaşamının özgül, gündelik eylem biçimlerinin dar çerçevesinden daha ötelere çekerek insanlığın varoluş ufkunu genişletir. Sanat sayesinde insan kendini yaşam karşısında serbest bir konumda bulur.

“İnsan yaşamının en içsel, en kişiye özel sayılan yönleri bile tarihsel bir konum ve durum içerisinde yaşanabilir. İnsanın kendi psişik potansiyellerini edimselleştirme şansı da aynı tarihsel konum ve durum içerisinde bulunabilir. Ve insan sahip olduğu psişik potansiyeli, en üst düzeyde ancak tarihsel konum ve durum içerisinde gerçekleşebilen sanatsal yaratmada edimselleştirebilir. Sanat, insanı ve yaşamı anlamının, bu yüzden organonudur.” (Özlem,2011:38).

Dilthey'dan yapılan yukardaki alıntıdan anlaşılacağı gibi her anlama bu bağlamda yeniden bir üretilimdir. Ve bu yeniden üretimi sağlayan araç ise sanattır. Dilthey, tin bilimsel nesneleştirme katmanları önünde, yaşamayı da nesne olarak görme çabalarının önünde, doğal bir eylemin var olduğunu ve insanın yaşam hakkında önüne koyup bakılan bir inanca sahip oluşunu söyler. İnsanın yaşam hakkındaki tasavvurları yine yaşam üzerinden ve yaşamın içinden doğal kavrama tarzları aracılığıyla tarihsel olarak meydana gelir Bu doğal kavrama tarzları, saf yaşantı ifadelerini sunan sanatsal ürünlerde açığa çıkarlar.

3.5.2. Anlamanın Yüksek Formu Olarak Hermeneutik Temellendirme

Dilthey'e göre yaşama kişinin başkalarıyla birlikteliğini gerektirir. Bu birliktelikte kişi yaşam formlarıyla hemhal olurken anlama yöntemini kullanır. Anlamanın gerçekleşmesi için kişinin ötekilerle birlikteliğine ihtiyaç vardır. Çünkü bizim dışımızdakilerin bilgisini zihnimizde yeniden kurduğumuzda hermeneutik yapmış oluruz. Kişinin karşılaştığı bilgileri zihninde yeniden kurması sayesinde yöneldiği bilgiyi kendinden yola çıkarak yeniden kurar. Tin bilimlerinde obje, doğa bilimlerinde olduğu gibi insana yabancı insandan bağımsız bir obje olarak verilmemektedir ve tin bilimlerinin konusu her daim insandır; o halde tecrübe kavramı insanın kendi-tecrübesini de içerecek şekilde öznelarası bir bağlamda ele almak gerekir. Tecrübenin kısıtlı yönünü, sadece algılar ve duyumlarla değil, aynı zamanda insanın bilişsel yaşantısının tüm yönlerini içerecek şekilde saptamak gerekir. Tin bilimlerinin konusu, yaşama dünyası olarak adlandırıldığında, Dilthey'in bunu ifade etmek için kullandığı yaşama tecrübesi (Erlebnis) terimi, farklı bir önem arz eder. Buradan referansla, yaşamın açığa çıkan yaşam ifadelerini anlamak tin bilimlerinin konusunu oluştururlar. Hermeneutik ise bu anlamanın yöntemidir. Dilthey hermeneutik kavramını ifade edecek iki farklı kelime kullanır. Bunlar: İç yaşantı tecrübesi (Erlebnis) ve dış duyu tecrübesi (Erfahrung)'dir. İlkine iç-tecrübe, ikincisine duyu tecrübesi denir. O'na göre iki tür anlama vardır. *"Birincileyin, "doğrudan, temel (elementer)" anlama; İkincileyin, "dolaylı, yüksek" anlamadır."*(Bilen,2016:105) Temel anlamada tekil bir ifade ile bu ifadenin anlamı arasındaki ilişkiyi anlamak temel sorun iken, yüksek anlamada tekil ifadelerin meydana getirdiği daha büyük bir bağlamı anlamak temel sorundur. Temel anlama seviyesinde, kişileri ortak yönleriyle anlarız. Temel anlamada tekil dışlaştırma anlamanın mümkün olabilmesi için gerekir. Dilthey, dışlaştırmayı da anlatma, eylem ve yaşantı ifadesi olmak üzere üçe ayırır. Anlatmadaki dışlaştırma, kelimelerin birleşerek cümle oluşturmasıyla meydana gelir. Eylem ise bu cümlelerin etki biçimi olan sevinç veya acının işaretleridir. Bu eylemlerin toplandığı ortak alan ise yaşantı ifadelerini oluşturan amaçlardır. Fakat buradaki ilişki neden- etki ilişkisinde olduğu gibi totolojik değildir. İnsanın bu üçlü dışlaşmasında yaşantı ve ifade arasında doğrudan anlama gerçekleşir. Fakat anlama işaret edilen şeye yöneliktir, ifadenin kendisine yönelik değildir. Eğer öyle olsaydı göreceliliğin önüne geçilemezdi. Zaten anlamanın temel biçimleri öncelikle gündelik yaşamın ilgilerini içerdiğinden insanlar birbirine işaret ettikleri şeyleri doğrudan anlamak zorunda kalırlar. Bu nokta dışında temel anlamanın yetersiz kaldığı zamanlarda daha üst düzey yetiye sahip olmak gerekir ki, kişiyi kendi bireyselliği içinde anlayabilelim. Burada yüksek anlama işlevini etkin hale getirecektir. Yüksek anlamada, ifade ile ifade edilen arasındaki bağlam çok önemlidir. Çünkü buradaki temel yöntem parçalardan hareketle bütüne ulaşma çabasıdır. Bu anlamadaki dışlaştırma eylemdeki harfler gibidir. Bu yüzden temel anlama yeniden yaratmanın orijin noktasıdır.

Temel anlamadan yüksek anlamaya geçiş, basitten karmaşığa geçiş olarak tasvir edilir. Anlama eylemi aşama aşama zorlaşır. Yüksek anlama kuralları öğretilebilir ve öğrenilebilir bir yöntem altındadır ki bu yöntem tin bilimlerinde anlama problemidir. Anlamanın kesin çizgilerini belirleme çabası tin bilimleri ile mümkün olurken hermeneutik bir kuram olmak zorundadır. Dilthey, psikolojik veya hermenetik olarak olsun, açıkça ifade edilen anlamını tam olarak açıklamak için bir iç-dış ayırımına güvendiği için, kişi yalnızca psikolojik bir hermeneutik modu geliştirdiğini varsayabilir. Ancak, Dilthey'in iç-dış bozulmayı kullanması, bu varsayıma aykırı olan üretken bir belirsizlik kullanmaktadır. Psikolojik olarak, kişi içselliğin ilkel olduğunu ve dış tezahürün sadece onu doğruladığını düşünebilir. Bununla birlikte, bu cilde hitap eden ifadelerin kamusal söylemsel anlamda temsil ettiğini gösterdik. İfadelerin, yalnızca psikolojik olarak ilk temsil edileni göstermesi gerekmez. Aksine, herhangi bir topluluk için anlamsal olarak şeffaf olarak algılanırlar, böylece anlamları sadece “dış formlardan iç ilişkileri okuma” yı içerir. Bu sadece sapmanın tersine çevrilmeden başlayıp tersine çevrilmeden başlayan bir işlem değildir. Psikolojik tezahür etme sürecinin söylemsel olarak ya da anlamsal olarak, ifade ile ifade edilen ifade arasındaki ilişki birbirinden ayrılamaz olduğu anlamına gelen bir "iç birlik" ile olan ilişkidir. Buna göre, “iç”, kısırlığa başvurmak zorunda kalmadan doğrudan erişebildiğimiz anlamına gelir. İç deneyim olarak erişebildiğimiz bile, dilin sağladığı anlamın bu iç birliğini gerektirir(Rudolf,2002:17). Yüksek anlamanın şartlarının sağlanabilmesi için, Dilthey'a göre iki önemli husus vardır. Bunlardan birincisi empati: Ötekinin davranışının nedenini anlamayı, saygı ve sevgiyi içeren alandır. İkincisi ise zamansallıktır: Anlamanın içeriğinde zamana tabi olmanın ve geçmişteki bir olayı gelecekteki bir hedef vasıtasıyla yeniden canlandırmaya çalışmanın alanıdır. İnsanların birbiri ile olan ilişkilerine baktığımızda, ötekini yok saymak, dışlamak, empati ve sempati duygularını göz ardı etmek gibi edimler sergilendiğinde insanın insan olmadaki değerlerinin de üzeri örtülür. Çünkü insanın, insan olma değerlerinin sınırlarına girilmesine izin verilir. Bu bağlamda yaşam özünde bir yaşayarak öğrenme anlamında yaşama deneyimidir. (Erleben). Yaşama deneyimi tekrar edilerek kazanılan bir tecrübedir. Bu yüzden tin bilimleri, yaşanan iç tecrübeye sırtını dayar ve sürekli bu tecrübeye referansta bulunur. Dolayısıyla beşeri bilimlerin alanı, zihne dolaylı yoldan değil, özgün olmasıyla bir tür ilişkiler ve anlamlar bütünlüğüyle verilen empirik gerçekliktir.

Tin bilimleri iç tecrübeye gerçekliğin kavranabilmesinin yolunun anlama olduğunu ve öznel anlamanın tarafsızlık boyutuna yükseltilebileceğini savunan Dilthey, dil vurgusuna dikkat çeker. Tinsel, tarihsel anlamanın en tarafsız biçimi dildir. “Dilthey, sürekli olarak sabitlemiş yaşam görüşlerini ustalıklı anlamaya açıklama veya yorumlama adını verir. Üst düzeyde bir anlama olan, açıklama veya yorumlamanın genelgeçerliliği hermeneutik yapmakla olur. O, yazıya geçerek sabit hale gelmiş yaşam ifadelerini anlama öğretisine hermeneutik adını verir.”(Aşkın,2017:93) Hermeneutik diğer bir deyişle yazıya dökülen yaşam ifadelerini

anlamaktır(Arslan,2007:14). Dilthey'daki bu anlam, sırf teorik olmakla ya da sırf akılsal bir yolla bilinemez; çünkü insan etkinliklerinin tümünü kapsar ve içselliğin dışı vurumudur. Bu nedenle esasında insan, evreni değil kendini anlar ve bilir. Bu da insanın özünün, hermeneutik yapmak olduğunu gösterir(Arslan,2007:36). Dilthey'a göre açıklama sanatı uygulanırken kişiye özgü çoklu kurallar bütününe içine düşer. Bu yüzden hermeneutik bilimi, bu kurallar arasındaki uyumsuzluktan, insanın varoluşunda büyük öneme sahip eserlerin açıklanmasında ortaya çıkan değişik yöntem savaşlarını gerekçelendirme ihtiyacından doğmuştur. Bir bilim olarak hermeneutik, metinlerin açıklanması sanatının öğretisidir.

4.SONUÇ

Dilthey, yalnızca hermeneutik' e günümüzde geçerli olan anlamını vermekle kalmamış aynı zamanda hermeneutik'e vermiş olduğu yöntemsel anlamla, günümüz felsefesinin gidişatını belirlemiştir. Bu çalışmanın konusunu genel olarak Dilthey'in tin bilimlerinde tarihsel, tinsel dünyayı açıklama modeli olarak kullandığı hermeneutik döngüyü açıklamak suretiyle anlama kavramının analizi oluşturmaktadır.

Tezin temel problemi bağlamında hermeneutiğin ele alınış amacı: bir olay, duruma ya da metine yaklaşımımızdaki yöntem sorunsalını Dilthey'in perspektifinden çözümlenmeye çalışmaktır. Tez' de Dilthey'in hermeneutik yaklaşımının temel kavram çatılarını oluşturan hermeneutik döngü ve anlama kavramlarından yola çıkarak, Dilthey'in tüm tin bilimlerini kapsayacak şekilde nasıl sistematik bir hale getirdiği analiz edilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Dilthey'in temel yöntemini nasıl sistematik hale getirdiğini açıklamak için öncelikle tez'de romantik hermeneutiğin öncüsü ve kurucusu olan Schleiermacher'e değinilmiştir. Çünkü Schleiermacher'in yorum bilime olan psikolojik ve gramatik katkısı Dilthey'in tin bilimlerini doğa bilimlerinden ayırmaya yönelik tutumunu belirlemede etkili olmuştur. Dilthey ile hermeneutiğin kapsam ve alanı metafiziksel ve evrenselci bakış açılarının bir kenara bırakılıp yerine insanı anlamaya dayanan bakış açılarının geçirilmesiyle genişletilmiştir.

Bu çalışmada elimizden geldiğince Dilthey'in hermeneutik anlayışına ön deyim olarak Schleiermacher'in romantik hermeneutik anlayışı ele alınmıştır. Ve sonrasında Dilthey'in yaşantı ve anlama kavramlarını tinsel ve sosyal bilimlerin önemli bir özelliği olarak ele alış şekli üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde Dilthey'in tarihsel tinsel dünyayı açıklama modeline temel teşkil eden hermeneutik döngü ve anlama sorunsalını temellendirmek amacıyla Schleiermacher'in romantik hermeneutiği, söyleme ve anlamının birliği bağlamında anlama sanatı olarak ele alınmıştır. Bu amaçla "anlama sorunsalı"nda anlamada ortaya çıkan bireysellik, gevşeklik ve sıkılık açıklanarak hermeneutiğin gramatik ve psikolojik ikiliğine değinilmiş ve hermeneutik döngünün gelenek içindeki görünümü açıklanmıştır. Böylelikle tezin ikinci bölümünü oluşturan "Tin Bilimlerinin Yöntemi Olarak Hermeneutik'in Dilthey tarafından nasıl ele alındığını açıklamak için gerekli zemin oluşturulmuştur. Dilthey'in Tin bilimlerine yapmış olduğu katkıyı anlayabilmek için bir yöntem olarak hermeneutik döngünün tarihsel arka planını bilmek gerekir.

Nitekim tezin ikinci bölümü Dilthey'in hermeneutik gelenek içerisinde anlama kavramına olan katkısı bağlamında ele alınıp çözümlenmiştir. Doğa bilimlerinin konu alanının özsel karakteri, insani eylemden bağımsız kendine özgü bir gerçekliğe sahip olmasıdır. Bu nedenle doğa bilimleri kabaca doğa yasaları vasıtasıyla zorunlu olarak koşullanan nesnel bütündür. Doğa bilimlerinin konu alanı ile ayrımında Tin bilimlerinin konu alanının özsel

karakterini ise, insanlığın kültürel mirası oluşturur. Bu kültürel miras içinde insan, Dilthey'in söylediği gibi istemenin bağımsızlığını, edimlerinin sorumluluğunu, kişisel bağımsızlığıyla düşünebilme ve benimseme olanağına sahiptir. Kendisini diğer canlılardan ayıran söz konusu bu tarihsel olanaklar realitesi içinde bulan insanın, etkileşimde bulunma, değer yaratma ve amaçlar koyma gibi yetileri, özneler arası etkileşimin ürünü olan kültürel varlık alanını meydana getirir. Dolayısıyla toplumsal -tarihsel bir niteliğe sahip olan tin bilimleri, zorunlu olarak koşullanan nesnel bütününden farklı olarak özneler arası iradi insani eylemlerinin biçimlendirdiği zamansal ve tarihsel bir gerçekliğe sahiptir. Çünkü Dilthey'a göre yaşama, kişinin başkalarıyla birlikteliği ve ilişkilerinin bütünlüğüdür. Kişisel bilinci farkına varmak için ancak bir ötekiyle ilişkiye geçmek gerekir. Çünkü bilinç, bu vesileyle kendisini bulur. Birliktelik yaşama bütünlüğünde vazgeçilmezdir. Bu durum insanı ve toplumsallığı içeren, tarihsel ve yaşamsal olgulardır. Tinsel olgular, toplumsallıkta tarihsel olarak süregelen şeylerdir. Bu nedenle Dilthey için tinsellik, tarihselliktir. Yaşantılar aynı zamanda gerçeklik alanı olduğundan -bu alanda, kurallar, normlar ve değerler toplumsal ve tarihsel bir nitelik taşırlar.

Dilthey'e göre Alman Tarih Okulu'nda Tin bilimlerinin temellendirilmesinde merkezi bir role sahip olan tarihsellik boyutu aşılması gereken bir sorun olarak ele alınmıştır. Oysa Dilthey'a göre Özne, tarihi anlamak için deneyimi terk etmek yerine, kendinin tarih içinde yaşadığının farkında olması, yani tarihsel bilinci taşıması gerektiğini bilmelidir, "Deneyimin geçiciliği" konusundaki ısrarıyla Dilthey, insanın dünyada varoluşunun "tarihselliği" iddiasına bir zemin oluşturmuştur. Tarihsellik, temelde insan deneyiminin geçiciliğinin ifadesidir. Bu durumda şöyle bir soru sormak gerekir. Neden tarihsel?

Dilthey'a göre, tarihsel yaşamın üzerinde yükseldiği temel, bu yaşamdan öylesine çözülemez bir şeydir ki, tarihsel yaşamın kendisi, kendini tarihsel olarak anlama imkanını, yine kendisinden elde etmektedir. Bu nedenle tarihsel bilincin önünde yer alan ve yaşama gerçekliğini doğuran tarih dışı mutlak öncel bir bilinç yoktur. İnsan kendini ancak kendi tarihinden hareketle anlayabilir İnsan kendisini içinde bulunduğu geleneğin etkisiyle bileceği için yine tarihselliğe tabidir. Bu anlamda kendini bilmenin bir tarihsel belirlenim içinde olduğu ve aynı zamanda olduğu söylenebilir. Dilthey'a göre insan düşünen ve tasarlayan olmasının yanında, hisseden, arzulayan ve amaçlayan toplumsal-tarihsel bir varlık olarak salt teori varlığı olmanın ötesindedir.

Dilthey'a göre, bilimler deneye tabidir. Deneye tabi olan şeyler ise bilinç koşullarından geçerek iç deneyimde açığa çıkar. Dilthey, İçsel yaşantının ifadelerinin nesnel olarak geçerli yorumlarını elde etme metodlarını geliştirmeyi amaç edinmiştir. Aynı zamanda, beşeri bilimlerin, tabiat bilimlerindeki norm ve düşünce tarzını ele alıp sosyal bilimlere uygulamasına da sert bir şekilde karşı çıkmıştır. Tarihsellik, yaşamda bütünselliği içinde deneyiminin gerçekleştiği ortam olarak beklenti ve hatırlamanın birlikteliğinin özümsemesidir. Dolayısıyla

deneyim, karşılaştığımız “şey” ile ilgili olarak basit bir tanımlama yapmaktansa onun bir kültüre, yaşanmışlığa ait olduğunu anlamaya çalışmaktır. Dilthey'da insani toplumsal olanın tarihsel olması kaçınılmazdır. Bu nedenle tarihsellik aynı zamanda tinselliktir ve bu noktada Dilthey'da anlama, tarihsel-tinsel dünyayı açıklama modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Dilthey'a göre pozitivizmde eksik kalan en önemli nokta olgunun tarihsel ve zamansal olarak anlamlandırılmamasıdır. Bu yüzden ele alınan olgunun ³ alımayıcı ya da aktarıcı tarafından kendi içinde değerlendirilmesi gereken gerçekliği tam olarak yansıtabilmesi gerekmektedir. Eğer gerçeklik tam olarak yansıtılmıyorsa aktarıcının ya da alımlayıcının yapması gereken şey tam da bu noktada hermeneutik döngüye tutunmaktır.

³ Bu olgular bir metin olabilir, insanı ilgilendiren bir olay olabilir. Burada her olgunun kendi zamansallığında ve mekansallığında değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- [1]. Aliy,(2011). *A. teolog filozof fde schleiermacher yaşamı, eserleri, felsefesi*. Ankara: Elis Yayınları.
- [2]. Arslan, Z. (2007). *Dilthey hermeneutiğinin oluşumu ve temel kavramları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi, Bursa.
- [3]. Aristoteles, (2014). *Nikomakhos'a etik*.Ankara: Bilgesu Yay.
- [4]. Aristoteles,(2002)*Yorum üzerine*, (Çev. S. Babur).Ankara:İmge Kitabevi Yayınları.
- [5]. Aşkın, Z. (2017). *Tarih Felsefesinde nedensellik sorunsalı*. Konya: Çizgi Yay.
- [6]. Augustinus, A. (2014).*İtiraflar/Confessiones*. (Çev. Ç. Dürüşken). İstanbul: Alfa Yay.
- [7]. Baultmann, R. (2013).*Mitoloji ve hermeneutik sorunu*. (Çev. C. Batuk ve E. Kuşçu). Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- [8]. Bauman, Z. (2017). *Hermeneutik ve sosyal bilimler*. (Çev: H. Oruç). İstanbul: Ayrıntı.
- [9]. Bilen. (2007).*Çağdaş yorumbilim kuramları*. İstanbul: Şûle Yayınları.
- [10]. Bulhof, I. N. (2012).*Wilhelm Dilthey: a hermeneutic approach to the study of history and culture (Vol.2)*. Springer Science & Business Media.
- [11]. Bulutoğlu ve Yazıcıoğlu. (2009). *Dilthey ve gadamer'de hermeneutiğin kapsamı ve işlevi*.Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Ünibersitesi, İstanbul.
- [12]. Gülenç, (2017). *Wilhelm dilthey'da hermeneutik yaklaşım ve açmazları*.Cogito. 89.152
- [13]. Dilthey, W.,& Özlem, D. (2011).*Hermeneutik ve tin bilimleri: Felsefe*. İstanbul: Notos Kitap.
- [14]. Gadamer,Hans-Georg. (2008).*Hakikat ve yöntem: Cilt 1*. (Çev. H. Arslan ve İ. Yavuzcan). İstanbul: Paradigma Yay.
- [15]. Gadamer, H. G. (2009).*Hakikat ve yöntem: Cilt 2./* (Çev. H. Arslan ve İ. Yavuzcan). İstanbul: Paradigma Yay.
- [16]. Göka, E. & Diğerleri.(1996).*Önce söz vardı*. Ankara:Vadi yay.
- [17]. Gökberk, M. (1993).*Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [18]. Hançerlioğlu, O. (1993). *Felsefe sözlüğü*.İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [19]. Heidegger, M. (2006). *Varlık ve zaman*.(Çev. K. Ökten). İst: Agora Kitaplığı.
- [20]. Hodges, H. A. (2013). *Philosophy of wilhelm dilthey*.(Trns, Routledge & Kegan Poul).
- [21]. Kant, I. (2002). *Gelecekte bilim olarak ortaya çıkabilecek her metafiziğe prolegomena*.(Çev. İ. Kuçuradi ve Y. Örnek)Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yay. Ankara.
- [22]. Manav, F. (2014). *Martin heidegger ve varoluşçu hermeneutik*. Ankara: Elis Yayınları.
- [23]. Özlem, D. (Ed). (2013).*Hermeneutik üzerine yazılar: Gadamer, Habermas, Misch, Bollnow, Riedel, Japp*. Ankara: İnkilap Yay.
- [24]. Özlem, D.(2010). *Tarih felsefesi*. İstanbul: İnkilap Yay.
- [25]. Özlem, D.(1995). *Hermeneutik (yorumbilgisi) üzerine yazılar*.Ankara: Ark yay.
- [26]. Özlem, D. & Özkan, K. (2012).*Kültür bilimleri ve kültür felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap.
- [27]. Özlem, D.(2012).*Metinlerle hermeneutik dersleri I*.İstanbul:Notos Kitap.
- [28]. Özlem, D.(2013).*Metinlerle hermeneutik dersleri II*. İstanbul:Notos Kitap.
- [29]. Palmer, R. (2008). *Hermeneutik*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.

- [30]. Rudolf, A.& Rodi, F. (2002).*[Selected works. Volume III] The formation of the historical world in the human sciences*. Princeton university press.
- [31]. Schleiermacher. (1998).*F. Schleiermacher: hermeneutics and criticism: and other writings*.Cambridge University Press.
- [32]. Sözen, E. (2014).*Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi/güç ve refleksivite*.Ankara: Birleşik Yayınları.
- [33]. Sözer, Ö. (2014).*Felsefenin abc'si (5. Bs.)*. İstanbul: Say Yayınları.
- [34]. Tatar, B. (2004). *Hermeneutik*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- [35]. Tatar, B. (2016). *Üç derste hermeneutik*. İstanbul: Vadi Yay.
- [36]. Topakkaya, A. (2016). *Wilhelm dilthey ve felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- [37]. Vanleene,(2012). *Wilhelm dilthey'da anlama üzerine*. Dtcf Dergisi, 1/161 26 Mayıs 2017 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1668/17800.pdf>.adresinden alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Gülcan ŞAHİN
Doğum Tarihi : 12.03.1992
E-mail :gulcannozdemirrr@gmail.com

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/ Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Felsefe	Mersin Üniversitesi	2016
Yüksek Lisans	Felsefe Anabilim Dalı	Mersin Üniversitesi	2019